

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

АРЕШОНКОВ ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.98

**ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНІКО-
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Чернявський Сергій Сергійович,
Національна академія внутрішніх справ,
проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, академік
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки
Шепітько Валерій Юрійович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри криміналістики

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
Тіщенко Валерій Володимирович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри криміналістики

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Погорецький Микола Анатолійович,
Інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри правосуддя

Захист відбудеться 29 квітня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «26» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень неможливе без комплексного використання спеціальних знань у різноманітних формах. У зв'язку з приведенням кримінального процесуального законодавства України у відповідність з міжнародними стандартами та запровадження змагальної моделі судочинства, особливої актуальності набуває переосмислення теоретичних, правових і праксеологічних основ використання сторонами кримінального провадження спеціальних криміналістичних знань і техніко-криміналістичних засобів з метою отримання орієнтуючої та доказової інформації.

З огляду на проведення останніми роками низки реформ у правоохоронній сфері (виокремлення із системи Національної поліції експертних підрозділів, створення нових органів досудового розслідування тощо) і тенденцію до збільшення навантаження на слідчі апарати (кількість проваджень, підслідних лише органам Національної поліції, зростає з 443,7 тис. зареєстрованих у 2012 р. до 1,9 млн тих, що розслідувались у 2020 р.)¹ та судово-експертні установи (Експертна служба МВС України у 2020 р. провела 250 тис. судових експертиз і 43 тис. перевірок за криміналістичними обліками), належне законодавче, організаційне й методичне забезпечення діяльності органів досудового розслідування та експертних підрозділів визнається одним з ключових пріоритетів. Досвід роботи в нових реаліях з часом надав можливість виявити як низку позитивних наслідків зазначених змін, так і проблеми в правозастосовній практиці, пов'язані з неякісними підготовкою, призначенням та проведенням техніко-криміналістичних досліджень, а також використанням результатів таких досліджень у розслідуванні злочинів.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: В. М. Абрамової, Т. В. Авер'янової, Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, Л. Ю. Ароцкера, В. Д. Басая, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, В. В. Бірюкова, Т. В. Варфоломеевої, В. І. Василичука, В. К. Весельського, А. І. Вінберга, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, О. І. Дворкіна, А. В. Дулова, О. О. Ейсмана, В. А. Журавля, О. М. Зініна, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Комахи, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, А. В. Кофанова, І. П. Красюка, В. С. Кузьмічова, С. П. Лапти, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Н. П. Майліс, М. П. Молибоги, В. Т. Нора, О. В. Одерія, В. Л. Ортинського, І. В. Пирога, М. А. Погорецького, В. Я. Радецької, І. В. Рогатюка, О. Р. Росинської, О. Г. Рувіна, М. В. Салтєвського, М. Я. Сегая, Д. Б. Сергєєвої, Е. Б. Сімакової-Єфремян, О. Ю. Татарова, В. М. Тєртишника, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, І. Я. Фрідмана, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського,

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2012–2019 рр.): статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>; Аналітична довідка про результати роботи органів досудового розслідування Національної поліції України за 2020 рік.

Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, О. Р. Шляхова, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

Фундаментальною основою дослідження стали роботи вітчизняних науковців, присвячені проблемам криміналістичного та експертного забезпечення досудового розслідування, зокрема: «Проблеми використання в кримінальному судочинстві спеціальних знань для встановлення причинного зв'язку явищ (криміналістичне і процесуальне дослідження)» (З. М. Соколовський, 1968); «Криміналістичні знання: природа, структура, оптимізація використання» (Н. І. Клименко, 1993); «Експертні технології в судово-експертній діяльності: теоретичні засади та практика використання» (О. М. Моїсєєв, 2011); «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» (Ю. М. Чорноус, 2013); «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці» (О. В. Таран, 2013); «Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування» (І. В. Пиріг, 2015 р.); «Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі» (М. Г. Щербаковський, 2016); «Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень» (Е. Б. Сімакова-Єфремян, 2017). Зазначені праці становлять теоретичне підґрунтя для вдосконалення основ криміналістики, судової експертології, кримінального процесу та посилення практичної складової криміналістичних досліджень. Проте в умовах докорінних змін законодавства і правозастосовної практики теоретичні, правові й праксеологічні основи техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів у новоствореній і багаторівневій структурі правоохоронних органів набули особливого значення та потребують окремого цільового комплексного дослідження. Результатом такого дослідження мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних проблем підвищення ефективності техніко-криміналістичних досліджень, від чого залежать швидкість та повнота розслідування злочинів. Наведені обставини зумовили актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015), Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (п. 7.6, 7.18, 7.19, 10.1, 10.2, 10.8; наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (п. 14, 27; наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (п. 2.4.1, 2.4.11, 3.4.4, 3.3.13; рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС 26 листопада 2013 р. (протокол № 31) й уточнено 29 вересня 2020 р. (протокол № 20).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному розв'язанні проблеми формування теоретичних, правових

і праксеологічних засад техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів, з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- за результатами аналізу доктринальних положень криміналістики, обґрунтувати доцільність введення в науковий обіг поняття «техніко-криміналістичні дослідження», визначити його співвідношення зі спорідненими категоріями;
- з'ясувати передумови зародження техніко-криміналістичних досліджень та розробити періодизацію їх розвитку в Україні;
- визначити структуру техніко-криміналістичних досліджень й охарактеризувати зміст основних їх різновидів;
- встановити місце техніко-криміналістичних досліджень у теорії та практиці розслідування злочинів;
- охарактеризувати об'єкт та предмет техніко-криміналістичних досліджень, визначити характерні ознаки об'єктів та наслідки їх постійного розширення;
- здійснити класифікацію техніко-криміналістичних досліджень з огляду на специфіку їх завдань;
- запропонувати напрями удосконалення суб'єктної складової техніко-криміналістичних досліджень;
- внести пропозиції щодо удосконалення термінологічного апарату техніко-криміналістичних досліджень;
- визначити рівні та елементи методології техніко-криміналістичних досліджень;
- надати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання техніко-криміналістичних досліджень;
- визначити особливості інформаційного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень та комплекс заходів щодо його удосконалення;
- сформулювати поняття технічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень та визначити заходи з його удосконалення;
- окреслити пріоритетні напрями удосконалення організації техніко-криміналістичних досліджень;
- запропонувати технологічний підхід до проведення техніко-криміналістичних досліджень.
- визначити комплекс заходів з підвищення ефективності використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у процесі підготовки, призначення, проведення техніко-криміналістичних досліджень та використання їх результатів сторонами кримінального провадження на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду.

Предмет дослідження – теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи. У тому числі використовувались спеціальні правові методи, зокрема: *історико-правовий* – для вивчення генези наукових уявлень про техніко-криміналістичні дослідження та виділення етапів її розвитку (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий* –

для визначення критеріїв віднесення експертиз до криміналістичних, а також особливостей проведення техніко-криміналістичних досліджень в Україні, інших європейських країнах та США (підрозділи 1.3, 2.3, 5.1); *формально-юридичний* – для формулювання понятійного апарату в галузі техніко-криміналістичних досліджень (підрозділи 1.1, 1.3); *системно-структурний* – з метою визначення структури та класифікації техніко-криміналістичних досліджень (підрозділи 1.3, 2.2); *структурно-функціональний* – для встановлення основних засад технології проведення техніко-криміналістичних досліджень та використання їх результатів у практичній діяльності (підрозділи 5.2, 5.3); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків обробленими даними вивчення державної і відомчої статистики (підрозділи 5.1, 5.3); *соціологічний* – для підтвердження наукових висновків результатами анкетування та інтерв'ювання працівників правоохоронних органів та експертних підрозділів (розділи 4, 5).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної статистичної звітності щодо роботи правоохоронних органів за 2012–2019 роки; зведені дані вивчення 180 кримінальних проваджень, за якими на етапі досудового розслідування проводились техніко-криміналістичні дослідження, 145 відповідних експертних висновків (за період 2014–2020 рр.); зведені дані опитування 190 слідчих, 170 інспекторів-криміналістів Національної поліції України та 95 судових експертів Експертної служби МВС України, які проходили підвищення кваліфікації на базі Національної академії внутрішніх справ (протягом 2015–2018 рр.); аналітичні узагальнення МВС і Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України, низки міжнародних організацій, а також результати багаторічного вивчення слідчої та судово-експертної практики з урахуванням значного досвіду роботи автора в правоохоронній сфері і безпосередньо в системі судово-експертних установ різного рівня.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним розробленням теоретичних, правових і праксеологічних засад техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. На основі критичного опрацювання доктринальних положень криміналістики, кримінального процесу і судової експертології, аналізу законодавства та правозастосовної практики сформульовано висновки, що дають змогу розв'язати низку фундаментальних і прикладних проблем у сфері діяльності органів досудового розслідування та експертних підрозділів, пов'язаних із використанням ними спеціальних криміналістичних знань і техніко-криміналістичних засобів у розслідуванні злочинів. Зокрема:

вперше:

– виокремлено категорію криміналістичної техніки – «техніко-криміналістичні дослідження», що змістовно охоплює пошук та огляд об'єктів під час слідчих (розшукових) дій; попереднє криміналістичне дослідження об'єктів під час слідчих (розшукових) дій або поза ними; перевірку об'єктів за криміналістичними обліками; проведення криміналістичних експертиз, визначено співвідношення техніко-криміналістичних досліджень з предметом криміналістики та його складовими, зокрема криміналістичною теорією, криміналістичною технікою та методикою розслідування окремих видів (груп) злочинів, а також їх місце у практиці розслідування злочинів;

– розроблено періодизацію розвитку техніко-криміналістичних досліджень в Україні, яку здійснено на основі ключових подій та процесів, що обумовлювали становлення, розвиток та взаємозв'язок окремих напрямів досліджень даної категорії в різні історичні епохи;

– доведено криміналістичне значення та здійснено розподіл техніко-криміналістичних досліджень за видами (доекспертні та експертні) та відповідними підвидами й типами, згідно з яким усі елементи складають ієрархічну структуру, де елементи вищого порядку обумовлюють елементи нижчого, а також іншими критеріями: галуззю спеціальних криміналістичних знань, об'єктом дослідження, підставами, завданнями, ініціатором, суб'єктом, методами, формою і часом проведення, одержаними результатами, характером одержуваної криміналістично значущої інформації;

– визначено предмет та об'єкт техніко-криміналістичних досліджень, охарактеризовано ознаки відповідних об'єктів, серед яких головною для обґрунтування технології таких досліджень є незмінність (сталість) сутності об'єкта незалежно від різновиду проведеного техніко-криміналістичного дослідження, а також охарактеризовано результат постійного (перманентного) розширення переліку об'єктів досліджень даної категорії;

– науково аргументовано доцільність виокремлення загальних, окремих (особливих) та конкретних (локальних) завдань техніко-криміналістичних досліджень, особливістю яких є їх логічний взаємозв'язок, адже без виконання завдання попереднього різновиду техніко-криміналістичного дослідження неможливо реалізувати наступний;

– науково аргументовано підхід до розподілу суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень на такі, що проводять доекспертні та експертні дослідження, на основі якого запропоновано комплекс заходів з удосконалення правового та організаційного забезпечення відповідної професійної діяльності, уніфікації й стандартизації вимог до кваліфікації та професійного навчання виконавців;

– на основі міждисциплінарного підходу, а також узагальнення напрацювань зарубіжних учених визначено напрями удосконалення термінологічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень, у тому числі шляхом створення уніфікованого словника загальних термінів, а також окремих словників за кожним із напрямів криміналістичної техніки (криміналістичної експертизи);

– з'ясовано рівні методології техніко-криміналістичних досліджень, серед яких виділено: філософську, загальнонаукову, конкретно-наукову, конкретно-галузеву методології, методи та методики конкретного техніко-криміналістичного дослідження; обґрунтовано на основі загальності перших трьох рівнів для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень технологію досліджень даної категорії; а також запропоновано та обґрунтовано необхідність нормативного закріплення і рекомендацій з проведення доекспертних видів досліджень приписів, у тому числі шляхом розроблення та затвердження методик (інструкцій, технологічних карт тощо) вирішення конкретних завдань доекспертних техніко-криміналістичних досліджень;

– запропоновано законодавчо регламентувати здійснення попередніх досліджень під час проведення слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з чим наведено редакції відповідних змін до КПК України;

– розроблено комплекс заходів з удосконалення інформаційного забезпечення проведення техніко-криміналістичних досліджень, у тому числі шляхом запровадження авторської концепції інформаційно-пошукової системи в галузі судової балістики;

– здійснено розподіл технічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень за призначенням, з урахуванням різновидів таких досліджень та етапів їх проведення, на основі чого визначено перспективні напрями розробки, упровадження та використання техніки для проведення таких досліджень і напрями удосконалення технічного забезпечення загалом;

– запропоновано концепцію комплексного удосконалення організаційного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень на рівні організації взаємодії між підрозділами та установами, які здійснюють розслідування злочинів та проводять техніко-криміналістичні дослідження, організації такої діяльності безпосередньо даними підрозділами та установами й організації техніко-криміналістичних досліджень суб'єктами їх безпосереднього проведення;

– концептуально доведено, що техніко-криміналістичні дослідження являють собою цілісну технологію, що включає в себе низку послідовних та взаємопов'язаних етапів, кожен з яких сам по собі є складним та, водночас, складається із стадій, що також можуть бути представлені як самостійні технології; визначено принципи (критерії), яким має відповідати кожна технологія;

– розроблено комплекс заходів з підвищення ефективності використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів з виокремленням правових, організаційних, інформаційних та освітніх;

удосконалено:

– наукове бачення пошуку, огляду, попереднього дослідження, перевірки за криміналістичними обліками та криміналістичної експертизи як різновидів техніко-криміналістичних досліджень;

– перспективи унормування в КПК України статусу експерта та спеціаліста (ст. 69 і 71) з регламентацію їх прав та обов'язків; підстав призначення експертиз (ст. 242); порядку залучення експерта (ст. 243); оформлення висновку експерта (ст. 101) та проведення експертизи за ухвалою суду (ст. 332);

– доктринальні положення щодо перспектив удосконалення законодавчого урегулювання судово-експертної діяльності, у тому числі шляхом прийняття нової редакції Закону України «Про судову експертизу», що мають спрямовуватися на вирішення нагальних правових, організаційних і практичних проблем, серед яких відсутність розподілу судових експертиз на класи, роди, види та підвиди, чіткої регламентації статусу керівника експертної установи, особливостей проведення додаткових, повторних, комісійних і комплексних експертиз;

– підхід до виокремлення рівнів організації техніко-криміналістичних досліджень, до яких належать: рівень організації діяльності установ у структурі яких працюють суб'єкти проведення техніко-криміналістичних досліджень та (або) органів, які здійснюють досудове розслідування злочинів, між собою; рівень організації діяльності самої установи, у структурі якої працюють суб'єкти проведення техніко-криміналістичних досліджень; рівень організації діяльності безпосередньо суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень;

дістало подальший розвиток:

– наукове розуміння історико-правових передумов виникнення окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень та особливостей взаємозв'язку між собою на різних етапах їх розвитку;

– бачення критеріїв диференціації техніко-криміналістичних досліджень з обґрунтуванням поділу таких досліджень, включаючи криміналістичні експертизи, за критерієм їх віднесення до галузі спеціальних криміналістичних знань, а також вирішення проблеми невідповідності переліку криміналістичних експертиз між описом у криміналістичній теорії та їх нормативним закріпленням;

– теоретична модель законодавчого врегулювання статусу суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень на основі їх інституційного відокремлення від органів, які здійснюють досудове розслідування, а також диференціації та спеціалізації суб'єктів доекспертних і експертних видів досліджень;

– наукові погляди на сучасну методологію у частині методів техніко-криміналістичних досліджень та пропозицій з їх удосконалення шляхом: вивчення зарубіжного досвіду впровадження нових методів досліджень даної категорії; аналізу вітчизняних розробок у даній сфері з метою їх апробації та впровадження; планування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з урахуванням потреб практики в даній сфері; розробки нових й удосконалення існуючих методів техніко-криміналістичних досліджень та їх упровадження у практику проведення техніко-криміналістичних досліджень;

– наукове бачення перспектив упорядкування (систематизації) методик проведення криміналістичних експертиз та підвищення ефективності роботи з ними шляхом: перегляду існуючих методик; виключення з реєстру тих, які не відповідають сучасним вимогам та дублюють одна одну; а також надання повного доступу до них експертам за відповідними напрямками та часткового – іншим категоріям осіб, які беруть участь у кримінальному процесі;

– наукові засади відомчого (міжвідомчого) нормативно-правового регулювання найбільш актуальних питань взаємодії між органами, які здійснюють досудове розслідування злочинів, та установами й підрозділами, які мають право проводити техніко-криміналістичні дослідження, з метою залучення спеціалістів для проведення слідчих (розшукових) дій у межах їх компетенції та перевірки об'єктів за криміналістичними обліками;

– наукові погляди щодо проблематики комплексних криміналістичних експертиз та підвищення ефективності використання їх можливостей у розслідуванні злочинів шляхом закріплення переліку таких експертиз у відповідних нормативно-правових актах, збільшення кількості інформаційно-довідкових джерел на дану тематику та надання відповідного доступу до експертних методик проведення комплексних досліджень;

– наукове бачення щодо шляхів попередження помилок під час проведення окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень, серед яких виділено освітні, технічні, організаційні та науково-методичні заходи;

– наукові засади щодо напрямів використання результатів доекспертних техніко-криміналістичних досліджень на стадії досудового розслідування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

науково-дослідній роботі – під час створення програмного продукту та патенту (свідоцтво Державної служби інтелектуальної власності України про

авторські права від № 80626 від 30.07.2018; патент на винахід № 123102 від 17.02.2021); у процесі здійснення наукових досліджень у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» та Київському науково-дослідному інституті судових експертиз (акти від 26.01.2021 і 03.02.2021), Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України (акт від 18.01.2021), а також Тернопільському, Київському, Хмельницькому, Волинському, Закарпатському, Одеському науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України (акти від 14.03.2020, 18.04.2020, 24.09.2020, 28.12.2020, 27.01.2021, 29.01.2021 відповідно);

законотворчій діяльності – розроблено авторські варіанти проєктів змін і доповнень до КПК України і Закону України «Про судову експертизу» (лист НАВС від 06.07.2017 № 46/52 ВР, лист Першого заступника Голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 18.07.2017 № 04-18/12-1354, законопроект № 6232 від 23.03.2017);

практичній діяльності – під час розроблення та вдосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, а також рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності підготовки, призначення, проведення та використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у кримінальному провадженні (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 08.11.2020; Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 18.01.2021; Тернопільського, Київського, Хмельницького, Запорізького, Волинського, Закарпатського, Одеського науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України від 14.03.2020, 18.04.2020, 24.09.2020, 28.12.2020, 28.12.2020, 27.01.2021, 29.01.2021 відповідно);

освітньому процесі – для підготовки лекцій, відповідних розділів підручників і навчальних посібників, а також під час проведення різних видів занять із дисциплін «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Дії поліцейського на місці події», «Теоретичні основи судових експертиз», «Технічні засоби криміналістичних досліджень», «Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні», «Напрями розвитку наук криміналістика та судова експертиза», «Судова експертологія», «Практикум із застосування техніко-криміналістичних засобів доказування», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» (акти Національної академії внутрішніх справ від 21.11.2020, Дніпропетровського і Львівського державних та Харківського національного університетів внутрішніх справ від 24.12.2020, 24.12.2020, 28.12.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно здійснених досліджень. В опублікованих у співавторстві працях, які додатково відображають наукові результати дисертації, власні теоретичні розробки дисертанта становлять не менше 25 %. У дисертації наукові ідеї та розробки співавторів, а також матеріали і висновки кандидатської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях круглих столів, зокрема: «Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну

діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення» (м. Харків, 5 квітня 2013 р.); «Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики» (м. Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.); «Перспективи розвитку діяльності органів досудового розслідування: процесуальний та організаційний аспекти» (м. Луганськ, 29 квітня 2013 р.); «Проблемні питання судової експертизи» (м. Дніпро, 10 травня 2013 р.); «Совершенствование правового регулирования и механизмов функционирования системы противодействия преступности» (м. Мінськ, 18–19 жовтня 2013 р.); «Реформування органів внутрішніх справ: проблеми та перспективи (вітчизняний і зарубіжний досвід)» (м. Дніпропетровськ, 28–29 березня 2014 р.); «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Житомир, 10 квітня 2014 р.); «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 1 липня 2014 р.); «Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки» (м. Київ, 23 січня 2015 р.); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 15 квітня 2016 р.); «Теорія і практика судової експертизи» (м. Київ, 12 травня 2016 р.); «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Житомир, 19 травня 2016 р.); «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (м. Могильов, 20 травня 2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.); «Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності» (м. Київ, 14 жовтня 2016 р.); «Теоретичні і практичні проблеми досудового розслідування в кримінальному процесі України» (м. Київ, 16 грудня 2016 р.); «Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 20 грудня 2016 р.); «Аубакировские чтения» (м. Алмати, 19 лютого 2017 р.); «Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю» (м. Кривий Ріг, 13 квітня 2017 р.); «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (м. Могильов, 19 травня 2017 р.); «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 7–8 листопада 2017 р.); «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 24 листопада 2017 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2018 р.); «Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю» (м. Кривий Ріг, 12 квітня 2018 р.); «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 10–11 жовтня 2018 р.); «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології» (м. Київ, 22 листопада 2018 р.); «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» (м. Київ, 5 листопада 2019 р.); «Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці» (м. Харків, 12 грудня 2019 р.); «Актуальні питання криміналістики» (м. Київ, 20 грудня 2019 р.); «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (м. Одеса, 9–10 жовтня 2020 р.); «Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку» (м. Київ, 9–10 жовтня 2020 р.); «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 19 листопада 2020 р.).

Публікації. Результати дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 72 наукових працях, серед яких монографія, 20 статей – у збірниках,

включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, чотири статті – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 32 тези – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів, засідань круглих столів, 15 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (765 найменувань на 73 сторінках) і сімох додатків (на 71 сторінці). Повний обсяг дисертації становить 564 сторінки, з яких основний текст – 405 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і методи; висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне та практичне значення в законотворчій, практичній, науково-дослідній діяльності й освітньому процесі; наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію і публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Загальна характеристика техніко-криміналістичних досліджень та їх місце в розслідуванні злочинів» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 1.1 «Поняття, ознаки та види техніко-криміналістичних досліджень» на основі аналізу доктринальних наукових джерел визначено, що в жодному з базових підручників із криміналістики у розділі криміналістичної техніки не виокремлюють техніко-криміналістичні дослідження. Так само в поодиноких згадуваннях таких досліджень повною мірою не розкрито зміст та обсяг цього поняття, а також співвідношення техніко-криміналістичних досліджень зі спорідненими категоріями. Відтак більшість опитаних правоохоронців (60 %) ототожнюють техніко-криміналістичні дослідження лише з технічною експертизою документів, або ж, навпаки, розуміють надто широко – як криміналістичні дослідження загалом (30 %).

З огляду на доктринальні підходи вчених до визначення криміналістичної техніки як розділу криміналістики (Т. В. Авер'янова, Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський), ознаки криміналістичних досліджень як родового поняття диференційовано за двома головними критеріями: належністю (притаманні всім видам криміналістичних досліджень, виключно техніко-криміналістичним дослідженням або окремим їх різновидам) та обов'язковістю. Шляхом поєднання (співставлення) зазначених критеріїв виокремлено обов'язкові (загальні й окремі) та факультативні ознаки. До обов'язкових загальних ознак належать: спрямованість на пізнання (вивчення) певного об'єкта (об'єктів) дослідження; метою їх проведення є отримання орієнтуючої або доказової інформації або джерел її отримання; проводяться у зв'язку з розслідуванням кримінальних правопорушень, у тому числі для їх розкриття та попередження. До обов'язкових окремих ознак (притаманних виключно техніко-криміналістичним дослідженням) належать: використання спеціальних знань у галузі криміналістичної техніки та судової

експертології; суб'єктами дослідження є особи, які мають спеціальні криміналістичні знання, уміння та навички, мають право (наділені повноваженнями) проведення таких досліджень та залучені з цією метою сторонами обвинувачення або захисту чи слідчим суддею; об'єктами дослідження є матеріальні об'єкти, які мають значення для розслідування злочину. До факультативних ознак, притаманних всім техніко-криміналістичним дослідженням, належить застосування для їх проведення відповідних техніко-криміналістичних засобів.

З огляду на диференційовані ознаки, визначено поняття техніко-криміналістичних досліджень, виокремлено п'ять видів досліджень цієї категорії, а також сформульовано обов'язкові й факультативні ознаки, притаманні окремим різновидам техніко-криміналістичних досліджень, які стосуються підстав, мети, методів, суб'єктів і процесуального порядку їх проведення.

Підрозділ 1.2 «Генезис техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів та стан наукового вивчення проблематики» показано розвиток доктринальних положень теорії криміналістичної техніки як розділу криміналістики загалом і техніко-криміналістичних досліджень зокрема в нерозривному зв'язку з конкретним типом кримінального процесу, починаючи з перших згадок про докази та сліди злочину у збірках стародавнього руського права (X–XI ст.) до часів незалежної України.

Доведено, що техніко-криміналістичні дослідження в Україні у своєму розвитку мали п'ять етапів (періодів): *перший* (XI ст. – XVII ст.) характеризувався незначною кількістю об'єктів та обмеженістю можливостей їх дослідження особами, які здійснювали розшук злочинців та (або) на яких покладался обов'язок доведення їх винуватості у вчиненні злочину, примітивністю методів і засобів, які використовувались для пошуку, огляду та дослідження слідів; *другий* (XVII ст. – до початку XX ст.) ознаменувався виникненням правових і наукових основ проведення досліджень фахівцями за певним напрямом науки, техніки чи ремесла, а також становленням інституту судових експертиз; *третій* (з початку XX ст. – до 30-х років XX ст.) пов'язаний з виникненням профільних установ, працівники яких на професійній основі здійснювали діяльність з дослідження об'єктів, збирання слідової інформації чи ведення криміналістичних обліків (М. С. Бокаріус, М. П. Макаренко, С. М. Потапов, Г. М. Рудий, В. Л. Русецький, П. С. Семеновський, В. І. Фаворський та ін.); *четвертий* (з 30-х років XX ст. – до 90-х років XX ст.) ознаменувався суттєвим розширенням можливостей напрямів техніко-криміналістичних досліджень, розвитком наукових основ та методології їх проведення (Л. Є. Ароцкер, А. І. Вінберг, М. М. Зюсін, В. П. Колмаков, Б. М. Комаринець, В. К. Лисиченко, В. С. Мітрічев, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Н. В. Терзієв, Б. І. Шевченко, О. Р. Шляхов та ін.); *п'ятий* характеризувався розвитком техніко-криміналістичних досліджень та спеціалізованих установ з їх проведення в незалежній Україні (В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. В. Пиріг, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський, В. В. Юсупов та ін.).

На основі вивчення стану наукового розроблення проблематики, пов'язаної з проведенням техніко-криміналістичних досліджень у різні історичні періоди, а також за результатами анкетування встановлено, що за окремими їх напрямками (попередні криміналістичні дослідження, окремі різновиди криміналістичних

експертиз) наукова методологія нині вже визнана застарілою (останні праці видано у 70–80 роках ХХ ст.), що негативно позначається на практиці проведення таких досліджень (23 %). Водночас сучасним фундаментальним розробкам бракує прикладного характеру (42 %).

У підрозділі 1.3 *«Структура техніко-криміналістичних досліджень та характеристика її основних елементів»* змістовно охарактеризовано види (підвиди) і типи техніко-криміналістичних досліджень.

За видовою ознакою техніко-криміналістичні дослідження розподілено на доекспертні та експертні. Підвидами доекспертного виду досліджень цієї категорії є пошук об'єктів, їх огляд, попереднє дослідження та перевірка за криміналістичними обліками, які можуть бути розподілені за типами залежно від галузі криміналістичної техніки та безпосереднього об'єкта дослідження. Експертні ж техніко-криміналістичні дослідження поділяються на криміналістичні та комплексні криміналістичні експертизи.

Доведено, що елементи техніко-криміналістичних досліджень, такі як конкретні види, підвиди та типи, становлять ієрархічну структуру, у якій елементи вищого порядку обумовлюють елементи нижчого порядку. Наголошено, що запропонована структура техніко-криміналістичних досліджень сприяє чіткому розумінню учасниками кримінального провадження існуючих різновидів таких досліджень та взаємозв'язку між собою, що підтверджено результатами опитування (92 % респондентів).

Стосовно критеріїв диференціації криміналістичних експертиз в Україні визначено, що рушійною силою постійного включення нових різновидів експертиз до криміналістичних залишаються саме спеціальні криміналістичні знання, які були вироблені у процесі розвитку криміналістичної доктрини та практики розслідування злочинів або ж пристосовані для цих цілей. На основі порівняння вітчизняного підходу в цьому питанні із «західним», згідно з яким у випадку проведення експертизи для встановлення фактичної інформації у кримінальному провадженні будь-яка експертиза може вважатися криміналістичною, встановлено, що «західний» розподіл досліджень у кримінальному судочинстві є менш формалізованим, а тому його використання в національній правовій системі та практиці правозастосування сприятиме усуненню неузгодженостей («розриву») між криміналістичною теорією та практикою здійснення кримінальних проваджень. Проте з різних причин швидко сприйняти та адаптуватися до поділу судових експертиз без застосування криміналістичного критерію на сьогодні проблематично, що також підтверджено результатами опитування (72 % респондентів). У зв'язку з цим, потрібно розробити концепцію переходу до «західної» моделі поділу судових експертиз, яка має передбачати низку поетапних правових, організаційних та інших заходів. Наголошено, що проблема невідповідності між описом у криміналістичній теорії та динамічним нормативним удосконаленням системи криміналістичних експертиз має вирішуватися шляхом внесення відповідних доповнень до розділу «Криміналістична техніка» у підручниках, навчальних посібниках, монографіях, інших працях теоретичного характеру, проте такі доповнення мають включати не стільки особливості процесу дослідження певних об'єктів, скільки особливості призначення судових (криміналістичних) експертиз за певними напрямками, можливості таких експертиз та питання, які можуть бути поставлені на експертизу.

Оскільки відсутність нормативно закріплених понять окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень (попереднє криміналістичне дослідження, перевірка за криміналістичним обліком, криміналістична експертиза та ін.) ускладнює розуміння їх сутності та взаємозв'язку, уточнено такі поняття та визначено сутність досліджень цієї категорії. Сформульовано визначення *попередніх криміналістичних досліджень* (різновид техніко-криміналістичних досліджень, який має непроцесуальний характер, може здійснюватися суб'єктами-носіями таких знань як під час проведення слідчих (розшукових) дій, так і після, та який полягає у вивченні матеріальних об'єктів за допомогою неруйнуючих (за виключенням випадків наявності великої кількості досліджуваного матеріалу) та експрес-методів, а також, за необхідності, техніко-криміналістичних засобів, з метою найбільш оперативного отримання інформації розшукового та іншого орієнтуючого характеру, що не має доказового значення), *криміналістичних експертиз* (частина судових експертиз, науковою основою яких є положення окремих криміналістичних теорій, дані криміналістичної техніки та судової експертології, та які полягають у дослідженні різноманітних об'єктів судовими експертами за дорученням або на замовлення сторін кримінального провадження для вирішення широкого кола як ідентифікаційних, так і неідентифікаційних завдань, та результати яких оформлюються висновками експерта й можуть використовуватись як докази у кримінальному провадженні) та інших різновидів техніко-криміналістичних досліджень.

У підрозділі 1.4 «Місце техніко-криміналістичних досліджень у теорії та практиці розслідування злочинів» на основі проведеного аналізу виділено підходи до розуміння місця досліджуваної категорії через її сутність як: по-перше, частини окремого розділу криміналістики – криміналістичної техніки; по-друге, частини наукових досліджень, які забезпечують практику теоретичними знаннями в цій галузі; по-третє, частини процесу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

Щодо першого напряму необхідно визнати, що в наукових розробках за напрямом криміналістичної техніки така категорія або взагалі не застосовується, або згадується лише її назва без змістовного наповнення. Унаслідок цього бракує чіткого розуміння всього комплексу техніко-криміналістичних досліджень та їх взаємозв'язку (10 % опитаних ототожнюють такі дослідження з криміналістичними експертизами; 42 % – додають також перевірку за криміналістичними обліками і лише 27 % – весь комплекс таких досліджень). На основі цього зроблено висновок, що оскільки теоретичні знання щодо техніко-криміналістичних досліджень є невід'ємною частиною окремого розділу криміналістики – криміналістичної техніки, тому такі дослідження мають бути включені у відповідні визначення даного розділу криміналістики та посідати чільне місце серед інших змістовних ознак, а також у структурі криміналістичної техніки в її загальних положеннях поряд із загальною характеристикою техніко-криміналістичних засобів обов'язково повинна зазначатися загальна характеристика досліджень даної категорії.

Стосовно другого напряму наголошено, що, оскільки через практичні дослідження у цій сфері виявляються проблеми, що потребують свого наукового вирішення, та вони є емпіричною основою наукового пошуку, відповідно, такі дослідження є частиною наукових досліджень та безпосередньо впливають на розвиток теорії криміналістичної техніки й судової експертології. Саме тому

об'єднання або, навпаки, роз'єднання практичних техніко-криміналістичних досліджень та наукових досліджень у даній галузі впливає на ефективність проведення техніко-криміналістичних досліджень на практиці.

Щодо третього напрямку констатовано, що зазначені дослідження є невід'ємною частиною, іноді навіть змістом окремих слідчих (розшукових) дій, а тому є обов'язковою прикладною складовою техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування, на чому потрібно наголошувати в навчальній літературі з криміналістики, а також під час викладання навчальних дисциплін відповідного профілю.

Обґрунтовано доцільність виокремлення кількох рівнів криміналістичних досліджень, першим з яких є саме техніко-криміналістичні дослідження. На основі цього зроблено висновок, що ситуалогічна інтеграція криміналістичних досліджень, яка є другим дослідницьким рівнем та полягає в комплексному вивченні всіх виявлених слідів й іншої наявної інформації з метою з'ясування механізму та умов вчинення злочину загалом, має визнаватись одним із перспективних напрямів підвищення ефективності досудового розслідування.

Розділ 2 «Наукові та методологічні основи техніко-криміналістичних досліджень» містить п'ять підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Об'єкти та предмет техніко-криміналістичних досліджень»* на основі вивчення наукових джерел з криміналістики та судової експертології (Л. Ю. Ароцкер, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, Н. І. Клименко, В. О. Комаха, Є. Д. Лук'янчиков, С. П. Митричев, І. В. Пиріг, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, М. Г. Щербаковський, О. Р. Шляхов) визначено ознаки об'єктів техніко-криміналістичних досліджень, серед яких: існування у матеріальному світі; відношення до події, що розслідується, або ж наявність припущення щодо такого відношення; можливість збереження будь-якої доказової чи орієнтуючої інформації про особу злочинця, інші матеріальні об'єкти, а також факти й обставини вчиненого кримінального правопорушення; можливість збереження інформації, що має значення для розслідування; існування в теорії криміналістичної техніки або теорії окремих видів криміналістичних експертиз відповідних прийомів, методів та засобів проведення досліджень з об'єктом; вилучення (отримання) об'єкту під час проведення слідчих (розшукових) дій чи отримання в результаті застосування заходів забезпечення кримінального провадження; незмінність (сталість) сутності об'єкта незалежно від різновиду проведеного його техніко-криміналістичного дослідження – пошук та огляд об'єкта, попереднє дослідження під час проведення слідчої (розшукової) дії, перевірка об'єкта за криміналістичними обліками та здійснення експертизи. Наголошено на останній ознаці, яка системно характеризує техніко-криміналістичні дослідження загалом та обґрунтовує те, що всі різновиди техніко-криміналістичних досліджень утворюють цілісну технологію.

Відповідно до визначення об'єктів техніко-криміналістичних досліджень, виокремлено їх різновиди, до яких належать: обстановка місця події як сукупність матеріальних об'єктів, живі істоти (люди, тварини, рослини), їх частини та продукти їх життєдіяльності; трупи та їх частини; предмети та їх частини незалежно від агрегатного стану (тверді, рідкі, газоподібні) та розміру (у т.ч. мікрооб'єкти); сліди-відображення живих істот, трупів та предметів, а також копії таких слідів; зображення матеріальних об'єктів; властивості (голос, почерк, запах, хода тощо), явища та процеси (дії), які досліджуються через конкретні матеріальні

об'єкти; зразки для порівняльного дослідження; матеріали кримінального провадження (протоколи, додатки до протоколів, план-схеми тощо). Охарактеризовано результат, до якого обов'язково має призводити постійне розширення об'єктів техніко-криміналістичних досліджень.

Важливого значення набуває співвідношення об'єкта та предмета криміналістичних досліджень, у зв'язку з чим диференційовано: 1) предмет як інформація, що одержується шляхом проведення техніко-криміналістичних досліджень; 2) об'єкти як певні матеріальні носії такої інформації, що підлягають техніко-криміналістичному дослідженню; 3) предмети як складова об'єктів дослідження, що мають певну форму (індивідуальні ознаки) та завдяки чому відрізняються від інших.

У підрозділі 2.2 *«Класифікація та завдання техніко-криміналістичних досліджень»* з використанням теоретичного інструментарію (Д. В. Артюшенко, Р. С. Белкін, О. О. Бондаренко, А. В. Нестеров, Т. Ф. Моїсєєва, І. В. Пиріг, Е. Б. Сімакова-Єфремян, І. Я. Фрідман, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаковський та ін.) здійснено розподіл техніко-криміналістичних досліджень за галузями спеціальних криміналістичних знань, об'єктом дослідження, суб'єктами, ініціаторами, підставами і формами проведення, результатом оформлення, характером завдань, що вирішуються, методами дослідження тощо.

Вивчення нормативних джерел та матеріалів кримінальних проваджень дозволило сформулювати загальне завдання таких досліджень, що полягає у збиранні орієнтуючої або доказової інформації, що може бути отримана шляхом пошуку, виявлення та вивчення об'єктів під час (у результаті) проведення слідчих (розшукових) дій та поза ними із застосуванням спеціальних криміналістичних знань і техніко-криміналістичних методів та засобів, а також виділити окремі (за різновидами техніко-криміналістичних досліджень) та конкретні (пов'язані з вирішенням певних ситуацій) завдання.

Доведено, що логічна послідовність вирішення окремих завдань техніко-криміналістичних досліджень виявляється в тому, що без виконання завдання попереднього різновиду техніко-криміналістичного дослідження неможливо реалізувати наступний, що підтверджує існування цілісної технології (механізму) їх проведення.

У підрозділі 2.3 *«Суб'єкти проведення техніко-криміналістичних досліджень»* досліджено ознаки суб'єктів таких досліджень, визначено поняття та їх різновиди. До головних ознак суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень належать: володіння спеціальними криміналістичними знаннями та навичками використання техніко-криміналістичних засобів; спрямування таких знань і навичок на вивчення об'єктів з метою отримання криміналістично значущої інформації; відповідність суб'єктів встановленим нормативним вимогам (освіта, кваліфікація тощо); неупередженість та незалежність від сторін кримінального провадження. Наголошено, що стосовно такої характеристики суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень як незалежність, а відповідно і похідної від неї – неупередженості, на сьогодні існують певні проблеми, які потребують правового та організаційного вирішення (в окремих випадках суб'єкти перебувають у прямому підпорядкуванні органам розслідування або мають спільне відомче керівництво),

оскільки саме від даних характеристик напряду залежать повнота, усебічність та, головне, об'єктивність результатів таких досліджень.

Виокремлено такі групи суб'єктів техніко-криміналістичного дослідження: 1) які проводять доекспертні дослідження (включають пошук об'єкта, його огляд, попереднє дослідження, перевірку за криміналістичними обліками), зокрема слідчий, слідчий-криміналіст, детектив, спеціаліст, залучений стороною захисту, інспектор-криміналіст, у тому числі технік-криміналіст і керівник (інспектор) сектору техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, співробітник оперативного підрозділу, працівник Експертної служби МВС України у складі спеціалізованої пересувної лабораторії; 2) які проводять експертні дослідження – судові експерти.

Шляхом аналізу кваліфікаційних вимог та посадових інструкцій суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень зроблено висновок щодо наявності суттєвих відмінностей у вимогах, які висуваються до осіб для обіймання ними вказаних посад та їх функціональних обов'язків, що є суттєвою проблемою, яка негативно впливає на ефективність техніко-криміналістичних досліджень та часто призводить до розриву технологічного процесу (втрати орієнтуючої інформації, неможливості подальшої ідентифікації вилучених слідів тощо). Пріоритетним в унормуванні кваліфікаційних вимог для суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень вважається їх спільна розробка та закріплення усіма відомствами, у яких працюють суб'єкти таких досліджень, за відповідними напрямами.

На основі порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду проведення окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень обґрунтовано необхідність спеціалізації суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень шляхом їх спеціалізованої підготовки та закріплення меж їх відповідної компетенції у посадових обов'язках (інструкціях). Відповідно, сукупність роботи різних вузькоспеціалізованих фахівців зумовлює загальний «командний» результат – отримання максимально повної та достовірної інформації про вчинений злочин.

У підрозділі 2.4 *«Терміносистема техніко-криміналістичних досліджень»* розглянуто термінологічний апарат досліджень даної категорії, а також проблематику, що існує в цій сфері.

Визначено, що терміносистема техніко-криміналістичних досліджень є невід'ємною складовою мови криміналістики, оскільки термінологія техніко-криміналістичних досліджень є складовою загальної криміналістичної терміносистеми. Водночас терміносистема техніко-криміналістичних досліджень безпосередньо пов'язана і з терміносистемою судових експертиз, проте вони не є тотожними, оскільки перша включає в себе лише ту частину другої, що пов'язана виключно з криміналістичними експертизами.

За власними спостереженнями та матеріалами практики аргументовано, що терміносистема техніко-криміналістичних досліджень важлива також і для інших учасників досудового розслідування та судового розгляду (зокрема, сторін обвинувачення та захисту, адвокатів, суду), оскільки дозволяє правильно оцінити результати техніко-криміналістичних досліджень та використовувати їх у доказуванні. Водночас для суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень, на відміну від інших учасників кримінального процесу, термінологія техніко-криміналістичних досліджень є частиною їх професійної компетенції.

З огляду на результати опитувань, встановлено, що інформаційне забезпечення даних досліджень у цій частині (словники, довідники, тезаріуси тощо) на сьогодні загалом є недостатнім (90 % респондентів). Відтак запропоновано напрями удосконалення термінологічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень, серед яких: уніфікація терміносистеми доекспертних та експертних досліджень шляхом розроблення єдиних словників (86 % респондентів); нормативне закріплення таких словників (41 %); надання відкритого доступу до таких словників (38 %). Наголошено, що, доповнюючи існуючу структуру техніко-криміналістичних досліджень новими різновидами, необхідно звертати увагу на створення теоретичної основи, до якої одним із перших компонентів входить терміносистема таких досліджень.

У підрозділі 2.5 «*Структура та значення методології техніко-криміналістичних досліджень*» на основі аналізу концептуальних підходів до методології взагалі та методології криміналістики й судової експертології зокрема (Т. В. Авер'янов, А. І. Вінберг, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, В. О. Коновалова, Ю. Г. Плесовських, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян) запропоновано п'ять рівнів методології техніко-криміналістичних досліджень, серед яких: 1) філософська; 2) загальнонаукова; 3) конкретно-наукова (криміналістика, судова експертологія); 4) конкретно-галузева; 5) методи та методики конкретного техніко-криміналістичного дослідження. На основі виділених рівнів обґрунтовано технологію досліджень даної категорії, оскільки перші три рівні методології є загальними для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень.

Підкреслено неоднорідність теорії та методології стосовно техніко-криміналістичних досліджень. Якщо перша дає уявлення про стан та результати проведених досліджень, то друга пов'язана з їх інструментарієм (методами, способами, засобами). Саме тому визначення такого інструментарію, зокрема методології техніко-криміналістичних досліджень, розуміння її суб'єктами проведення таких досліджень та максимально широкого застосування у практичній діяльності є необхідним і важливим чинником отримання повної та достовірної інформації про вчинений злочин.

Розділ 3 «Правове, інформаційне та технічне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «*Нормативно-правове забезпечення техніко-криміналістичних досліджень*» на основі системного аналізу нормативно-правових актів різного рівня, у яких закріплено принципи, процедуру й особливості призначення та проведення техніко-криміналістичних досліджень (КПК України, Закон України «Про судову експертизу», відомчі (міжвідомчі) документи) визначено проблеми правового забезпечення, а саме: наявність неузгодженостей та дублювання окремих положень законодавчих і підзаконних (відомчих та міжвідомчих) нормативно-правових актів; наявність питань, які не передбачені взагалі або передбачені не повною мірою нормативно-правовими актами, якими регламентуються техніко-криміналістичні дослідження, проте, що мають значення для призначення чи проведення таких досліджень, серед яких відсутність регламентації попередніх криміналістичних досліджень, процедури реалізації права потерпілого на залучення експерта, недостатня регламентація додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз тощо.

Доведено, що повноваження спеціаліста, згідно з чинним КПК України, не відповідає сучасним потребам практики розслідування кримінальних правопорушень, оскільки в ньому не враховано дослідницький напрям, який за потреби повинен здійснюватись під час проведення слідчих (розшукових) дій або поза ними для невідкладного отримання орієнтуючої інформації. Запропоновано внести доповнення до ч. 1, 5 ст. 71, ч. 7 ст. 237 КПК України, а також інструкцій, якими регламентовано організацію діяльності слідчих та експертних підрозділів (накази МВС України від 06.07.2017 № 570 та від 03.11.2015 № 1339). Унормування (уточнення, деталізації, конкретизації) у КПК України до того ж потребують: основні вимоги до висновку спеціаліста (ст. 298¹); права та обов'язки експерта (ст. 69); порядок залучення експерта потерпілим та представником юридичної особи (ст. 242–244); процесуальна форма залучення експерта (ст. 243); порядок одержання порівняльних зразків (ст. 199); статус додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз, а також порядок їх проведення (ст. 101, 332). Наголошено й на перспективах удосконалення законодавчого та відомчого (міжвідомчого) урегулювання судово-експертної діяльності, у тому числі шляхом прийняття нової редакції Закону України «Про судову експертизу» та дотичних підзаконних нормативно-правових актів, що спрямовані на вирішення нагальних правових, організаційних і практичних проблем, серед яких: відсутність розподілу судових експертиз на класи, роди, види та підвиди на законодавчому рівні та відсутність єдиного підходу в даному питанні на відомчому рівні (89 %); чіткої регламентації статусу керівника експертної установи (64 %); особливостей проведення додаткових, повторних, комісійних та комплексних експертиз (78 %).

У підрозділі 3.2 «Інформаційне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень» таку діяльність визначено як комплекс заходів організаційного характеру, метою якої є своєчасне одержання уповноваженими суб'єктами необхідної інформації, у тому числі під час дослідження місця події та виявлених при огляді слідів, зосередженої в інформаційних базах даних, та інших відомостей, що використовується для успішного проведення техніко-криміналістичних досліджень, заключним етапом яких є проведення експертизи.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, висновків криміналістичних експертиз та результатів анкетування визначено недоліки, що позначаються на інформаційному забезпеченні таких досліджень, та їх наслідки для розслідування злочинів, серед яких: 1) на етапі пошуку та огляду об'єктів – низька якість отримання первинної інформації, яка є основою для подальших досліджень, що пов'язано з недоліками організації діяльності суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень (32 % слідчих і 26 % інспекторів-криміналістів), а також неналежним оснащенням суб'єктів сучасними технічними засобами збирання та дослідження інформації (63 і 78 %); 2) щодо попередніх досліджень – втрата (неповне, несвоєчасне отримання) орієнтуючої інформації, що пов'язано з недостатнім рівнем упровадження інформаційних технологій для швидкого проведення досліджень, зокрема на місці події (82 %); застарілістю наукових розробок (92 %); 3) щодо перевірок за криміналістичними обліками – невміле використання масивів і банків даних, що пов'язано з недостатньою поінформованістю слідчих (детективів) про можливості криміналістичних обліків (37 %); 4) щодо криміналістичних експертиз – отримання неповної, недостовірної, необґрунтованої інформації або взагалі її втрата, що пов'язано з надходженням

неякісної інформації з попередніх етапів техніко-криміналістичних досліджень та порівняльних зразків (86 %); недостатньою поінформованості органів розслідування про можливості криміналістичних експертиз (передусім комплексних) та особливості їх призначення (28 %); застарілістю або відсутністю інформаційно-довідкових джерел за окремими підвидами техніко-криміналістичних досліджень (58 %).

У контексті удосконалення інформаційного забезпечення проведення техніко-криміналістичних досліджень запропоновано авторську концепцію інформаційно-пошукової системи в галузі судової балістики, яка стала основою розробки відповідного програмного забезпечення (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 80626 від 30.07.2018).

У підрозділі 3.3 «Технічне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень» технічні засоби досліджень цієї категорії за їх призначенням диференційовано на три групи: 1) пошуку, огляду та попереднього дослідження об'єктів, що містять або можуть містити інформацію, яка має значення для розслідування злочинів (використовуються при проведенні таких досліджень на місці події, під час обшуку, освідування, проведення інших слідчих (розшукових) дій); 2) перевірки об'єктів за криміналістичними обліками (застосовуються при формуванні та використанні криміналістичних обліків); 3) експертних досліджень (використовуються експертами здебільшого в лабораторних умовах під час проведення криміналістичних експертиз), а також охарактеризовано технічні засоби за кожним із напрямів.

На основі аналізу практики проведення техніко-криміналістичних досліджень визначено основні проблеми, серед яких найбільш суттєвими є такі: недостатність технічного забезпечення підрозділів, на які покладаються обов'язки з проведення таких досліджень за окремими напрямками (87 %); менший рівень технічного забезпечення підрозділів з техніко-криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування з експертними підрозділами (72 %); відставання рівня оснащення технічними засобами регіональних і кущових підрозділів, порівняно з обласними і центральними (47 %); обмеження можливостей широкого запровадження в обіг вітчизняних наукових розробок у галузі криміналістичної техніки (85 %); неналежна комунікація між підрозділами, які здійснюють техніко-криміналістичні дослідження, та науково-дослідними установами (закладами освіти), які проводять розробки в певній галузі (67 %).

Визначено перспективні напрями розроблення та використання техніки для проведення техніко-криміналістичних досліджень, а саме: 1) стосовно засобів пошуку, огляду та попередніх досліджень – упровадження спеціалізованих комплектів для вирішення конкретних завдань техніко-криміналістичних досліджень, засобів безконтактного пошуку слідів, автоматизованих програм вирішення завдань попередніх криміналістичних досліджень, засобів експрес-аналізу речовин; 2) для вдосконалення перевірки за криміналістичними обліками – модернізація існуючих та запровадження нових автоматизованих систем, заснованих на біометричних параметрах людини, штучному інтелекті та інших технологічних інноваціях; удосконалення мережі обміну інформацією криміналістичних обліків; 3) для вдосконалення проведення експертиз – забезпечення сучасною технікою окремих видів досліджень; за відсутності можливості здійснення вітчизняних розробок, придбання її у провідних

закордонних виробників; зосередження уваги на розробленні автоматизованих комплексів, у тому числі автоматизованих робочих місць.

За результатами проведених досліджень запропоновано зразки сучасних технічних засобів для проведення техніко-криміналістичних досліджень, що мають відповідні патенти про захист авторських прав (на промисловий зразок № 35937 від 26.12.2017, на корисну модель № 116198 від 10.05.2017, на винахід № 123102 від 17.02.2021).

Розділ 4 «Праксеологічні основи проведення техніко-криміналістичних досліджень» містить три підрозділи.

У підрозділі 4.1 *«Організація проведення техніко-криміналістичних досліджень»*, ґрунтуючись на наукових працях різних часів з криміналістики, кримінального процесу, доктринальних положень теорії управління, а також багаторічній практиці, сформульовано визначення організації техніко-криміналістичних досліджень як діяльності органів, установ (їх підрозділів) та окремих осіб із забезпечення проведення таких досліджень шляхом: упорядкування й оптимізації наявних сил та засобів, розподілу обов'язків, координації дій та взаємодії учасників, планування проведення окремих операцій, обміну інформацією, забезпечення необхідних умов праці для вирішення поставлених завдань.

Поряд з елементами змісту виокремлено й три рівні організації діяльності: 1) установ, у структурі яких працюють суб'єкти проведення техніко-криміналістичних досліджень та (або) органів, які здійснюють досудове розслідування злочинів, між собою; 2) установи чи підрозділу, у структурі яких працюють суб'єкти проведення техніко-криміналістичних досліджень; 3) суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень на кожному з етапів їх проведення, а також два рівні взаємодії під час проведення таких досліджень: 1) між керівництвом слідчих органів, уповноважених проводити досудове розслідування злочинів, та керівництвом установ (підрозділів), які проводять техніко-криміналістичні дослідження; 2) між слідчим чи детективом та безпосередніми виконавцями техніко-криміналістичних досліджень.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, висновків криміналістичних експертиз та результатів проведеного анкетування визначено головні проблеми організаційного характеру та їх наслідки, серед яких: 1) неналежна якість проведення оглядів місць події, у тому числі не проведення попередніх досліджень, що виникає, зокрема, у зв'язку з неузгодженістю дій складу слідчо-оперативної групи (32 % слідчих і 41 % спеціалістів-криміналістів); показниками роботи інспекторів-криміналістів, що вимірюються кількістю вилучених слідів, а не їх якістю (46 і 65 %); 2) не повною мірою використання можливостей перевірок об'єктів за криміналістичними обліками у зв'язку з несвоєчасним поповненням масивів обліків майже всіх видів (42 % експертів), переважно лише за резонансними злочинами (38 %), і відсутністю обліків на місцевому рівні (92 %); 3) призначення експертиз з недоліками у зв'язку з неналежною взаємодією слідчих з експертами до моменту призначення криміналістичної експертизи (82%) тощо.

З метою покращення рівня організації техніко-криміналістичних досліджень запропоновано комплекс заходів, спрямованих на налагодження взаємодії між органами досудового розслідування та установами (підрозділами) з проведення

техніко-криміналістичних досліджень та їх співробітниками; здійснення керівництвом таких органів і установ (підрозділів) належного контролю за станом вилучення та дослідження слідової інформації, а також проведення її аналізу; підвищення професіоналізму та мотивації суб'єктів тощо.

У підрозділі 4.2 *«Технологія проведення техніко-криміналістичних досліджень»* на основі поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців (А. А. Барцицька, Р. С. Белкін, Ю. О. Гресь, В. А. Журавель, Н. І. Клименко, О. М. Моїсєєв, І. В. Пиріг, М. Я. Сегай, В. В. Тіщенко) обґрунтовано необхідність застосування технологічного підходу під час проведення техніко-криміналістичних досліджень та розкрито елементи такої технології якими є: 1) етап отримання первинної інформації про подію злочину та об'єкти, що підлягають дослідженню, включаючи пошук, огляд та попереднє дослідження слідової інформації; 2) етап постановки об'єктів на облік та обробки результатів перевірки; 3) етап експертного дослідження. Зазначено, кожен з наведених етапів складається із стадій, що також можуть бути представлені як самостійні технології – технології другого рівня.

Наголошено, що порушення цієї технології, а також її принципів, таких як законність, системність, послідовність, безперервність, динамічність, компетентність та особиста відповідальність суб'єктів, може призвести до негативних наслідків: втрати речових доказів, отримання в результаті досліджень недостовірної інформації, порушити принцип допустимості доказів, призвести до затягування строків розслідування тощо.

Окреслено комплекс заходів із попередження помилок як наслідку порушення технології техніко-криміналістичних досліджень, серед яких виділено освітні (підбір, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів), технічні (забезпеченість технічними засобами, упровадження комп'ютерних технологій), організаційні (багаторівневий контроль, рецензування) та науково-методичні (наявність інформаційних джерел, методик).

У підрозділі 4.3 *«Використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів»* виокремлено такі головні напрями використання техніко-криміналістичних досліджень у слідчій практиці, як засіб отримання орієнтуючої інформації та засіб отримання доказової інформації.

Стосовно першого напрямку йдеться про те, що за допомогою доекспертних видів техніко-криміналістичних досліджень може бути отримана інформація, що необхідна для розшуку злочинця, розшуку засобів та знарядь злочину; обґрунтування рішення щодо затримання особи та рішення щодо проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій (обшуку, освідування тощо); висунення та перевірки окремих і загальних версій щодо події злочину та її реконструкції; моделювання невідомого злочинця; вирішення питання про визнання об'єктів речовими доказами; планування, підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі підготовки, призначення та оцінки криміналістичних експертиз.

Відповідно до потреб практики та з огляду на існування низки проблем, серед яких: неможливість використання результатів пошуку та огляду у зв'язку з низькою якістю отримання первинної інформації (38 % респондентів); не використання можливостей попередніх досліджень (98 % респондентів); використання можливостей перевірки за криміналістичними обліками не повною мірою (34 % респондентів), запропоновано: здійснення низки організаційних заходів щодо контролю з боку керівництва слідчих підрозділів та процесуальних

керівників розслідувань за якістю отримання первинної та іншої інформації, а також її використання в розслідуванні злочинів; удосконалення кримінального процесуального законодавства та відомчих підзаконних нормативно-правових актів у частині запровадження попередніх досліджень (зокрема криміналістичних).

Другий напрям передбачає призначення і проведення криміналістичних експертиз (у тому числі комплексних), у результаті яких може бути отримана доказова інформація, яка також може бути використана для організації та планування тактики проведення слідчих (розшукових) дій, обґрунтування прийняття процесуальних рішень, а також з метою встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочину тощо.

На сьогодні з використанням результатів зазначених досліджень у розслідуванні злочинів існує низка проблем, а саме: існування випадків не призначення криміналістичних експертиз за наявності потенційного об'єкта (7 %); призначення таких експертиз, але із суттєвими недоліками (32 %); призначення таких експертиз, але в подальшому не ефективного використання їх результатів або взагалі не використання (9 %). У зв'язку з цим, запропоновано здійснення заходів з постійного розширення інформаційної бази слідчих підрозділів сучасними науковими розробками щодо можливостей техніко-криміналістичних досліджень та особливостей їх призначення, підвищення рівня підготовки слідчих та інспекторів-криміналістів на всіх етапах її проведення – від отримання фахової освіти до різних форм підвищення кваліфікації.

ВИСНОВКИ

У дисертації розв'язано важливу наукову проблему, що полягає в розробленні й обґрунтуванні концептуальних засад техніко-криміналістичних досліджень у теорії та практиці розслідування злочинів, а також формуванні рекомендацій щодо вдосконалення практики їх підготовки, призначення, проведення та використання результатів у розслідуванні. На підставі результатів дослідження сформульовано низку положень і пропозицій, зокрема:

1. *Техніко-криміналістичні дослідження в розслідуванні злочинів* – це вивчення матеріальних об'єктів з метою отримання інформації або виявлення її джерел, яке здійснюється під час розслідування злочинів з використанням спеціальних криміналістичних знань, умінь, навичок та, за потреби, техніко-криміналістичних засобів суб'єктом, який володіє такими знаннями, уміннями та навичками і правомочний на виконання відповідних досліджень. Криміналістичні й техніко-криміналістичні дослідження не тотожні. Техніко-криміналістичні дослідження є складовою криміналістичних досліджень, які за своїм змістом та різновидами набагато ширші. Введення до наукового обігу зазначеного терміну та його широкий вжиток у криміналістичній практиці дозволяє об'єднати різні види досліджень в однорідну групу, чітко окреслити її та відмежувати від інших груп (класів) криміналістичних досліджень.

На основі вивчення сутності й ознак техніко-криміналістичних досліджень виокремлено такі їх різновиди: 1) пошук техніко-криміналістичних об'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій; 2) огляд техніко-криміналістичних об'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій; 3) попереднє криміналістичне дослідження об'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій або поза ними в

межах досудового розслідування; 4) перевірка об'єктів за криміналістичними обліками; 5) проведення криміналістичних експертиз.

2. Генезис криміналістичних досліджень у різні часи обумовлювали різні чинники, зокрема: досягнення науково-технічного прогресу, які створювали нові можливості дослідження певної категорії об'єктів; використання у злочинних цілях певної категорії об'єктів як знаряддя (засобу) вчинення злочину; введення заборон чи обмежень на певну категорію об'єктів. Розвиток техніко-криміналістичних досліджень на теренах України відбувався за п'ятьма періодами: I період – початок використання пошуку, огляду та дослідження слідів з метою розшуку злочинців та (або) доведення їх вини у вчиненні злочинів (XI ст. – XVII ст.); II період – запровадження використання спеціальних криміналістичних знань «обізнаних осіб» за певним напрямом науки, техніки чи ремесла для дослідження слідів під час досудового розслідування злочинів та (або) судового розгляду кримінальних проваджень (XVII ст. – до початку XX ст.); III період – поява та становлення спеціалізованих установ з проведення техніко-криміналістичних досліджень або сприяння такому проведенню (з початку XX ст. – до 30-х років XX ст.); IV період – розвиток напрямів окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень, посилення взаємозв'язку різновидів таких досліджень між собою та інтенсифікація діяльності установ (підрозділів) з проведення техніко-криміналістичних досліджень (з 30-х років XX ст. – до 90-х років XX ст.); V період – сучасний етап розвитку техніко-криміналістичних досліджень та установ з їх проведення в Україні (з 1991 року – до сьогодні).

На монографічному рівні науковці не вивчали таку категорію криміналістики, як «техніко-криміналістичні дослідження», відповідно, залишилися не розглянутими її поняття, сутність та характерні особливості. За окремими напрямами даної тематики наукові дослідження проводились ще у 70–80-х роках минулого століття, а сучасні вітчизняні дослідження стосуються більше загальних засад здійснення техніко-криміналістичних досліджень окремих різновидів. Тому перспективним є переосмислення теоретичних та праксеологічних основ за окремими напрямами техніко-криміналістичних досліджень, оновлення застарілих інформаційно-довідкових джерел та розроблення прикладних аспектів досліджень даної категорії, зокрема: розроблення методів, методик і технічних засобів пошуку слідової інформації, проведення попередніх криміналістичних досліджень та окремих різновидів криміналістичних експертиз; створення довідників (каталогів) об'єктів за окремими напрямами техніко-криміналістичних досліджень (у галузі дослідження зброї, набоїв та слідів пострілу, трасології, вибухотехніки тощо).

3. У структурі техніко-криміналістичних досліджень виокремлено такі структурні елементи: види, підвиди й типи. За видом техніко-криміналістичні дослідження поділяються на доекспертні та експертні. Доекспертний вид включає такі підвиди досліджень: пошук об'єктів дослідження, огляд об'єктів, їх попереднє дослідження та перевірку об'єктів за криміналістичними обліками. Експертний вид техніко-криміналістичних досліджень включає такий підвид, як криміналістичні експертизи. Окремі підвиди доекспертних техніко-криміналістичних досліджень розподілено за типами. Залежно від галузі криміналістичної техніки та безпосереднього об'єкта дослідження, такі підвиди, як пошук, огляд та попереднє

дослідження об'єкта поділяються на типи: дослідження документів; вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів пострілу; холодної зброї; слідів рук; слідів рукавичок; слідів взуття; слідів інструментів; слідів транспортних засобів; біологічних слідів; матеріалів, речовин та виробів тощо. Такий підвид, як перевірка об'єкта за криміналістичними обліками, включає типи перевірок за існуючими обліками: трасологічним; дактилоскопічним; балістичним; вибухотехнічним; грошових знаків; бланків документів тощо. Типами власне криміналістичних експертиз є нормативно закріплені їх різновиди, а саме: почеркознавча; технічна експертиза документів; трасологічна тощо. Комплексні ж криміналістичні експертизи поділені за групами на ті, у яких: 1) комплекс становлять дві і більше експертизи, що належать до криміналістичних; 2) комплекс становлять дві і більше експертизи, принаймні одна з яких не належить до криміналістичних, які у свою чергу поділяються на ті в яких: а) у комплексі експертиз криміналістична є, так би мовити, основною, відповідно, експерт-криміналіст є провідним експертом; б) у комплексі експертиз криміналістична є другорядною, а основною – інший вид судової експертизи, відповідно, експерт-криміналіст не є провідним експертом; в) комплекс становлять експертизи, в яких неможливо визначити, яка з експертиз є основною, або це можливо встановити тільки в процесі проведення дослідження. Усі зазначені елементи становлять ієрархічну структуру, у якій елементи вищого порядку обумовлюють елементи нижчого порядку.

Залежно від різновиду техніко-криміналістичного дослідження, його зміст полягає у: 1) детальному вивченні речової обстановки з метою виявлення об'єктів, що мають значення або можуть мати значення для розслідування злочину, та (або) певного об'єкта з метою виявлення слідів злочину (пошук об'єктів); 2) детальному вивченні об'єкта з метою встановлення його характерних ознак та властивостей (огляд об'єктів); 3) виявленні комплексу ознак досліджуваного об'єкта та їх порівнянні з ознаками об'єктів визначених категорій з метою віднесення об'єкта до певного класу, роду, виду, підвиду (попередні дослідження, криміналістичні експертизи); 4) виявленні комплексу ознак досліджуваного об'єкта та їх порівнянні з ознаками конкретно визначеного об'єкта (об'єктів), у тому числі й людини, яка могла залишити сліди, з метою ототожнення об'єкта, що перевіряється, або, навпаки, встановлення відсутності тотожності (попередні дослідження, перевірки за криміналістичними обліками, криміналістичні експертизи); 5) виявленні комплексу ознак у слідах, їх оцінці та, за необхідності, порівнянні з наявними довідковими (методичними) матеріалами з метою встановлення властивостей (характеристик) або станів власне об'єктів, що безпосередньо вивчаються, або ж об'єктів, які залишили сліди (попередні дослідження, криміналістичні експертизи); 6) виявленні ознак у слідах та порівнянні (співставленні) між собою різних слідів для моделювання дії слідоутворюючого об'єкта на слідоприймаючий та реконструкції певного елементу події (попередні дослідження, криміналістичні експертизи).

4. Попри існування різних підходів до визначення криміналістичної техніки (у вузькому чи широкому розумінні), воно залишається занадто обмеженим та недосконалим, тому що в центрі дефініцій вживаються будь-які категорії (технічні засоби, прийоми, методи, методики тощо), але не безпосередньо самі дослідження. Криміналістична техніка як розділ криміналістики на сьогодні є науковим

підґрунтям не технічних засобів, які застосовуються у криміналістиці, а діяльності щодо збирання та дослідження слідів злочину, які здійснюються методами та засобами криміналістики з метою отримання розшукової та доказової інформації. Саме тому такі дослідження повинні посідати чільне місце у визначеннях поняття «криміналістична техніка» або ж будь-якого іншого, яким може більш точно позначатися сутність цього розділу криміналістики. Відповідно, у структурі загальних положень криміналістичної техніки поряд із характеристикою техніко-криміналістичних засобів повинні згадуватись і техніко-криміналістичні дослідження, що посідають ключове місце у практиці розслідування злочинів. Оскільки техніко-криміналістичні дослідження є невід'ємною складовою (іноді змістом) окремих слідчих (розшукових) дій, а практичний аспект техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів відображається саме у проведенні таких досліджень, тому техніко-криміналістичні дослідження є обов'язковою прикладною складовою техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування та посідають одне з головних місць у практиці розслідування злочинів.

5. Об'єкт техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів – будь-який об'єкт матеріального світу (у тому числі явища і процеси, що пов'язані з ним), який може містити інформацію про злочин, що має значення для розслідування, вилучений під час проведення слідчих (розшукових) дій чи отриманий у результаті застосування заходів забезпечення кримінального провадження, щодо якого в теорії криміналістичної техніки або теорії окремих видів криміналістичних експертиз існують відповідні прийоми, методи та засоби проведення досліджень із ним. Однією з ознак об'єкта є його незмінність (сталість) незалежно від різновиду проведеного з ним техніко-криміналістичного дослідження. Ця ознака є однією з характерних особливостей техніко-криміналістичних досліджень та обґрунтовує ідею, що всі різновиди техніко-криміналістичних досліджень утворюють цілісну технологію. Постійне розширення об'єктів техніко-криміналістичних досліджень має сприяти постійному розвитку теорії криміналістичної техніки, вивченню нових властивостей і ознак об'єктів, а також розробленню нових прийомів і методів роботи з ними; постійному розширенню спеціальних криміналістичних знань суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень; використанню широкого інструментарію комп'ютерних технологій при підготовці суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень та в їх практичній діяльності з проведення даної категорії досліджень. Предмет техніко-криміналістичних досліджень – інформація про підготовку, вчинення або приховування кримінального правопорушення, особу злочинця, засоби та знаряддя, що він використовував, а також інша інформація, що має значення для розслідування. Потрібно чітко розмежовувати предмет як інформацію, що отримується шляхом проведення техніко-криміналістичних досліджень; об'єкти як певні матеріальні речі, що вивчаються шляхом проведення техніко-криміналістичних досліджень; предмети як складові об'єктів дослідження, що мають певну форму та відмінні (індивідуальні) ознаки.

6. Техніко-криміналістичні дослідження диференційовано за такими критеріями: галуззю спеціальних криміналістичних знань; об'єктом дослідження; суб'єктом, ініціатором, підставою, часом і формою проведення; характером вирішуваних завдань і оформлення результатів; методами дослідження. Загальне

завдання техніко-криміналістичних досліджень полягає в збиранні орієнтуючої або доказової інформації, що може бути отримана шляхом пошуку, виявлення та вивчення об'єктів під час (у результаті) проведення слідчих (розшукових) дій та поза ними із застосуванням спеціальних криміналістичних знань і техніко-криміналістичних методів та засобів. Крім загального, техніко-криміналістичні дослідження вирішують окремі (з огляду на різновиди техніко-криміналістичних досліджень) та конкретні (пов'язані з вирішенням конкретних питань вказаних досліджень) завдання. Логічна послідовність виконання окремих завдань техніко-криміналістичних досліджень дозволяє об'єднати зазначені дослідження в певну технологію.

7. Суб'єкти техніко-криміналістичного дослідження законодавчо розподілені на дві групи: ті, що проводять доекспертні та експертні дослідження. Кваліфікаційні вимоги до означених суб'єктів, зокрема щодо наявності та документального підтвердження рівня спеціальних криміналістичних знань і вмінь використання засобів криміналістичної техніки, відрізняються кардинально – від вимог наявності вищої освіти та документального підтвердження кваліфікації за кожною окремою експертною спеціальністю (для суб'єктів експертних досліджень) до загальних невинуватено спрощених формулювань посадових компетентностей (для суб'єктів доекспертних досліджень), що негативно впливає на якість техніко-криміналістичних досліджень та часто призводить до розриву технологічного процесу їх проведення. У зв'язку з цим, запропоновано уніфікувати кваліфікаційні вимоги для суб'єктів доекспертних досліджень шляхом розробки таких вимог та закріплення спільним наказом усіма відомствами, у яких працюють суб'єкти таких досліджень, за відповідними напрямками. Уніфікація процесу фахової підготовки суб'єктів за єдиними навчальними програмами з набуттям обов'язкового мінімуму компетентностей забезпечить розуміння власного вкладу кожного суб'єкта в єдину безперервну технологію техніко-криміналістичних досліджень. Здійснення окремими суб'єктами, підготовленими за уніфікованими навчальними програмами з дотриманням спеціалізації, чітко визначених доекспертних та експертних техніко-криміналістичних досліджень у хронологічному порядку забезпечує послідовне й поступове вивчення об'єкта та відповідає принципу спеціалізації і безперервності при побудові технології дослідження.

8. Терміносистема техніко-криміналістичних досліджень – це сукупність термінів, знаків (символів) та їх сполучень, які існують у теорії криміналістичної техніки, та окремих галузей криміналістичних експертиз для позначення об'єктів, явищ і процесів, та які використовуються в науковій та освітній діяльності для наукового пошуку й підготовки відповідних фахівців, а також у практичній діяльності суб'єктами техніко-криміналістичних досліджень при підготовці, проведенні та оформленні результатів таких досліджень й іншими учасниками кримінального процесу для оцінки отриманих результатів та подальшого їх використання. Вона є одним із системоутворювальних елементів технології техніко-криміналістичних досліджень, оскільки, попри значну кількість суб'єктів таких досліджень та власне різновидів останніх, терміносистема техніко-криміналістичних досліджень, незалежно від етапу технології дослідження, є єдиною. Сучасний стан техніко-криміналістичних досліджень характеризується фактичною відсутністю уніфікованого термінологічного забезпечення даного виду

криміналістичної діяльності. Удосконалення термінологічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень шляхом уніфікації терміносистеми доекспертних та експертних досліджень вимагає розроблення єдиних типових словників (довідників, глосаріїв тощо). Найбільш реальні результати в розробленні (удосконаленні) термінологічного апарату в галузі техніко-криміналістичних досліджень може дати створення словника загальних термінів, а також розроблення окремих словників за кожним із напрямів криміналістичної техніки, з подальшим нормативним їх закріпленням та розміщенням у відкритому доступі.

9. Методологія техніко-криміналістичних досліджень складається з п'яти послідовних рівнів: 1) філософська; 2) загальнонаукова; 3) конкретно-наукова (надбання криміналістики, судової експертології); 4) конкретно-галузева; 5) методи та методики конкретного техніко-криміналістичного дослідження. Перші три рівні є загальними для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень, четвертий рівень є загальним для всіх досліджень у межах конкретного різновиду техніко-криміналістичних досліджень, п'ятий – рівень безпосереднього дослідження. Загальність перших трьох рівнів для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень є одним із факторів обґрунтування технології досліджень даної категорії. На відміну від експертних досліджень, які проводяться за приписами і рекомендаціями, викладеними у відповідним чином затверджених експертних методиках (іноді нормативно затверджених наукових джерелах), доекспертні дослідження такої чіткої методичної регламентації не мають та можуть проводитись також на основі різноманітних навчально-практичних видань, інформаційних листів, інструкцій до технічних засобів і методичних рекомендацій. Таке різноманіття джерел та відсутність нормативного їх закріплення може призводити до помилкового обрання методів і засобів проведення техніко-криміналістичного дослідження та як наслідок повної або часткової втрати важливої інформації. У зв'язку з цим, приписи та рекомендації з проведення доекспертних видів досліджень мають бути нормативно закріплені, зокрема, шляхом розроблення та затвердження відповідних методик (інструкцій, технологічних карт).

10. На сьогодні у КПК України не враховано дослідницький напрям, який, за потреби, доцільно застосовувати під час проведення слідчих (розшукових) дії або поза ними для невідкладного отримання орієнтуючої інформації. У зв'язку з цим, потрібно передбачити можливість проведення під час слідчих (розшукових) дій попередніх досліджень, включаючи криміналістичні, для чого внести відповідні зміни до ч. 1 та ч. 5 ст. 71, якими регламентуються поняття спеціаліста та його обов'язки, а також ч. 7 ст. 237 КПК України, в якій передбачені права, які при огляді мають слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст.

Концептуальні засади проведення техніко-криміналістичних досліджень у кримінальному процесі (наприклад, визначення поняття основних суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень, їх права, обов'язки та існуючі заборони, підстави призначення судових експертиз та досліджень тощо) та здійснення судово-експертної діяльності загалом (наприклад, загальний поділ судових експертиз на класи, роди, види підвиди, вимоги до експертів та досліджень, які вони проводять, тощо) мають бути закріплені на законодавчому рівні – у КПК України, законах України «Про судову експертизу» (або «Про судово-експертну діяльність», у разі його прийняття). Загальні засади призначення і проведення

судових експертиз, включаючи завдання, питання на експертизу, рекомендовані наукові джерела та окремі особливості такого призначення і проведення, повинні регламентуватись єдиною для всіх відомств, установи та підрозділи яких мають право проводити судові експертизи, міжвідомчою інструкцією з призначення та проведення судових експертиз. Таку інструкцію має бути затверджено спільним наказом усіх суб'єктів судово-експертної діяльності. Організаційні аспекти, пов'язані з особливостями діловодства й діяльності експертних підрозділів та установ конкретних відомств, повинні регламентуватись відповідними наказами таких відомств. Частково це стосується нормативно-правових документів, якими регламентується проведення й інших різновидів техніко-криміналістичних досліджень. Крім цього до чинних нормативно-правових актів (накази МВС України від 03.11.2015 № 1339, від 01.03.2017 № 176, від 17.07.2017 № 591 та ін.) мають бути внесені запропоновані в дисертації зміни та доповнення, які усунуть існуючі прогалини, неточності та дублювання.

11. Особливістю техніко-криміналістичних досліджень є їх технологічний характер, що полягає в отриманні інформації на кожному з етапів та її використанні на наступному, під час якого знову з'являється нова інформація, що використовується на заключних етапах. Відповідно, від повноти та якості зібраної (отриманої) інформації на кожному попередньому етапі залежить повнота та якість результатів наступного етапу техніко-криміналістичних досліджень та, як результат, загалом інформація, необхідна для всебічного, повного та об'єктивного розслідування кримінального правопорушення. При цьому інформація, отримана на кожному з етапів техніко-криміналістичних досліджень, може мати самостійний характер (орієнтуючий, доказовий), або може бути використана слідчим для отримання нових доказів методами та засобами слідчої діяльності.

Для вирішення існуючих проблем, пов'язаних з інформаційним забезпеченням проведення техніко-криміналістичних досліджень, потрібен комплекс заходів, серед яких: 1) активне впровадження новітніх технологій та сучасних технічних засобів проведення техніко-криміналістичних досліджень (автоматизованих інформаційно-пошукових систем, автоматизованих робочих місць, баз даних тощо), розроблення їх вітчизняними профільними науково-дослідними установами та навчальними закладами; 2) покращення доступу суб'єктів техніко-криміналістичних досліджень до літератури в галузі криміналістичної техніки, інших інформаційно-довідкових джерел, у тому числі через створення міжвідомчої експертної інформаційно-довідкової системи, яка має стати банком даних необхідної для проведення експертиз та досліджень інформації (методики, методичні рекомендації, довідники, інформаційні листи, статті та інші джерела інформації), з доступом до неї експертів із різних регіонів і відомств України та можливістю фахових консультацій і симпозіумів, які можуть проводитись у варіанті чатів, форумів, відеоконференцій тощо; 3) надання повного доступу до методик проведення криміналістичних експертиз експертам за відповідними напрямками та часткового – іншим категоріям осіб, які беруть участь у кримінальному процесі; 4) активізація наукової діяльності з метою розроблення навчально-методичної та довідкової літератури з окремих напрямів техніко-криміналістичних досліджень, у тому числі шляхом: перегляду та упорядкування існуючих теоретичних положень проведення техніко-криміналістичних досліджень; ретельного вивчення зарубіжних робіт у цій галузі з метою пошуку

напрямів подальшого розвитку таких досліджень; вивчення вітчизняної та зарубіжної практики організації і проведення досліджень даної категорії, з метою виявлення як позитивних аспектів, так і існуючих недоліків; визначення напрямів подальших наукових розробок у даній галузі для їх включення до планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт відповідних науково-дослідних центрів, інститутів та навчальних закладів; здійснення наукової діяльності в зазначеній галузі та подальше впровадження у практику розслідування злочинів її результатів, у тому числі шляхом їх нормативного закріплення.

12. Під *технічним забезпеченням техніко-криміналістичних досліджень* потрібно розуміти діяльність з постачання суб'єктам проведення техніко-криміналістичних досліджень технічних засобів збирання та дослідження об'єктів, що містять або можуть містити інформацію, яка має значення для розслідування злочинів, та, відповідно, наявність у зазначених суб'єктів таких засобів у певній кількості та певної якості. У сфері удосконалення технічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень актуальними є здійснення таких заходів: 1) моніторинг рівня технічного забезпечення підрозділів, що проводять техніко-криміналістичні дослідження, більш раціональне розподілення коштів на придбання техніки та саму техніку, а також збільшення фінансування на закупівлю обладнання загалом; 2) визначення перспективних напрямів розробок, упровадження та використання техніки для проведення техніко-криміналістичних досліджень на кожному з етапів. Таке визначення є важливим і для включення перспективних розробок до планів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт відповідних науково-дослідних центрів, інститутів і навчальних закладів; 3) здійснення роботи зі стимулювання вітчизняних наукових розробок, створення на державному рівні творчих колективів науковців науково-дослідних установ, освітніх закладів та практичних працівників, які проводять техніко-криміналістичні дослідження. Одним із напрямів такого стимулювання є впровадження грантів на розроблення певних технічних засобів на замовлення практичних підрозділів, що проводять техніко-криміналістичні дослідження або здійснюють досудове розслідування, або впровадження дієвого механізму отримання роялті за таке розроблення при закупівлі (використанні) технічних засобів практичними підрозділами; 4) поряд з розробленням чи придбанням нових технічних засобів здійснення аналізу вже існуючих вітчизняних розробок, проведення їх апробації та, у випадку перспективності їх використання, упровадження в практичну діяльність (з доопрацюванням технічних засобів або без такого).

13. Основними напрямами усунення існуючих на сьогодні недоліків та вдосконалення організаційних основ проведення техніко-криміналістичних досліджень виокремлено такі: 1) налагодження взаємодії між органами досудового розслідування та установами (підрозділами) з проведення техніко-криміналістичних досліджень, наприклад: розроблення спільних наказів; проведення спільних нарад, колегій, навчань з обміну досвідом; аналіз недоліків у роботі; налагодження постійного обміну інформацією, включаючи таку, що міститься в інформаційних базах окремих підрозділів; спільне розроблення методичних рекомендацій, посібників, методик дослідження тощо; 2) здійснення постійного контролю з боку керівництва органів досудового розслідування та установ (підрозділів) з проведення техніко-криміналістичних досліджень за станом

вилучення та дослідження речових доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій, змістом якого є підвищення якості вилучених слідів, а не їх кількості; 3) оптимізація розміщення підрозділів Експертної служби МВС України в напрямі збільшення присутності її працівників у великих районних центрах, а не тільки в обласних; 4) здійснення обов'язкового аналізу первинної інформації, отриманої під час проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, а також аналізу загальної інформації про вилучені сліди та співставлення її з оперативною інформацією; відновлення проведення попередніх досліджень під час проведення слідчих (розшукових) дій; запровадження швидкої передачі даних з місця події для перевірки за обліками; забезпечення передачі матеріалів на експертизу в найкоротші строки, відразу після перевірки за криміналістичними обліками; 5) внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, які регламентують організацію техніко-криміналістичних досліджень (накази МВС України від 11.09.2001 № 785, від 10.09.2009 № 390, від 17.07.2017 № 591; наказ МЮ України від 08.10.1998 № 53/5 та ін.), а також розроблення нових за напрямами, за якими на сьогодні відсутня така регламентація.

На рівні організації техніко-криміналістичних досліджень суб'єктами їх безпосереднього проведення під час розслідування злочинів в організаційному плані важливими є: чітке розуміння кожним суб'єктом техніко-криміналістичних досліджень своїх обов'язків та здійснення діяльності виключно в їх межах; керівна та контролююча роль особи, яка безпосередньо здійснює розслідування (слідчий, детектив) під час проведення слідчих (розшукових) дій; достатнє кадрове забезпечення підрозділів, що здійснюють техніко-криміналістичні дослідження; належний рівень кваліфікації як осіб, які здійснюють розслідування, так і осіб, які безпосередньо проводять техніко-криміналістичні дослідження; належне технічне забезпечення проведення досліджень; правильна установка на діяльність суб'єктів, які здійснюють розслідування та проводять техніко-криміналістичні дослідження, де пріоритетним є якість, а не кількість проведених досліджень; активна взаємодія при підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій та призначенні криміналістичних експертиз особами, які безпосередньо здійснюють розслідування (слідчий, детектив), з експертами за напрямами досліджень.

14. Техніко-криміналістичні дослідження являють собою цілісну технологію, що включає в себе низку послідовних та взаємопов'язаних етапів – пошук слідової інформації, її огляд та попереднє дослідження, перевірки за криміналістичними обліками та криміналістичні експертизи, які є різновидами техніко-криміналістичних досліджень. Насамперед, взаємопов'язаність етапів полягає в тому, що від результатів кожного попереднього напрямку залежить результат наступного. Кожен з цих етапів сам по собі є складним та складається із стадій, що також можуть бути представлені як самостійні технології – технології другого рівня. Розроблення таких технологічних схем, на наш погляд, є перспективним напрямом здійснення подальших наукових досліджень.

Технології техніко-криміналістичних досліджень притаманні такі принципи, як законність, системність, послідовність, безперервність, динамічність, компетентність та особиста відповідальність суб'єктів. Дотримання технології проведення техніко-криміналістичних досліджень та її принципів вирішує головне їх завдання – отримання нової інформації за кримінальним провадженням, відповідно, недотримання може призвести до низки негативних наслідків.

15. Для усунення недоліків, пов'язаних з використанням результатів техніко-криміналістичних досліджень, потрібні комплексні заходи, що передбачають: 1) здійснення аналізу призначення, проведення та використання результатів криміналістичних експертиз при розслідуванні злочинів у комплексі з іншими доекспертними техніко-криміналістичними дослідженнями, за результатами якого має бути розроблено план заходів щодо усунення виявлених недоліків. Такий аналіз та відповідні заходи мають бути періодичними й системними, а також здійснюватись як на місцевому (обласному), так і регіональному рівні органами, на які покладається обов'язок досудового розслідування злочинів; 2) удосконалення кримінального процесуального законодавства та відомчих підзаконних нормативно-правових актів щодо запровадження попередніх досліджень (у тому числі криміналістичних), налагодження ефективної роботи криміналістичних обліків та організації проведення криміналістичних експертиз; 3) здійснення низки організаційних заходів щодо контролю з боку керівництва слідчих підрозділів та процесуальних керівників розслідувань за якістю отримання первинної та іншої інформації, а також її використання в розслідуванні злочинів, у тому числі контролю за дорученням проведення перевірок за криміналістичними обліками та призначенням криміналістичних експертиз; 4) розширення інформаційної бази слідчих підрозділів сучасними науковими розробками щодо можливостей техніко-криміналістичних досліджень, методичними рекомендаціями з використання техніко-криміналістичних досліджень певного різновиду в розслідуванні окремих видів злочинів тощо; 5) підвищення рівня технічного забезпечення проведення різних видів техніко-криміналістичних досліджень; 6) підвищення рівня підготовки слідчих та інспекторів-криміналістів на всіх етапах її проведення – від отримання фахової освіти до різних форм підвищення кваліфікації; збільшення кількості заходів з обміну передовим досвідом (у тому числі міжнародним) та участі в них осіб, які здійснюють розслідування злочинів та безпосередньо проводять (призначають) техніко-криміналістичні дослідження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 584 с.

Рецензії:

Цимбал П. В. Рецензія на монографію Арешонкова Віталія Володимировича «Техніко-криміналістичні дослідження у розслідуванні злочинів». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 373-375.

Щербаковський М. Г. Теоретичні та практичні засади проведення техніко-криміналістичних досліджень під час розслідування злочинів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 140–142.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Арешонков В. В. Проблеми правової регламентації призначення та проведення криміналістичних (судових) експертиз у кримінальних провадженнях в

Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 268–280.

2. Арешонков В. В. Помилки при проведенні криміналістичних експертиз: різновиди, причини виникнення та шляхи попередження. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 99–108.

3. Арешонков В. В. Різновиди та можливості комплексних криміналістичних експертиз у розслідуванні злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Т. 14. Число 1 (38). С. 205–213.

4. Арешонков В. В. Поняття та сутність криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 143–146.

5. Арешонков В. В. Поняття попередніх криміналістичних досліджень на досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 145–157.

6. Арешонков В. В. Щодо мети попередніх криміналістичних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. № 5. Т. 1. С. 223–228.

7. Арешонков В. В. Предмет та об'єкт техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень: поняття, ознаки та розмежування. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2019. № 6. С. 436–440.

8. Арешонков В. В. Нормативно-правове забезпечення техніко-криміналістичних досліджень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 194–199.

9. Арешонков В. В. Мова техніко-криміналістичних досліджень: сутність та значення для розслідування кримінальних правопорушень. *Публічне право*. 2020. № 3. С. 188–195.

10. Арешонков В. В. Можливості та проблематика використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 152–158.

11. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження як базова категорія криміналістичної техніки: поняття та ознаки. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 92–100.

12. Арешонков В. В. До питання вдосконалення суб'єктного складника технології техніко-криміналістичних досліджень. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 99–103.

13. Арешонков В. В. Суб'єкти техніко-криміналістичних досліджень: поняття, ознаки та різновиди. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4. С. 212–218.

14. Арешонков В. В. Інформаційне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 121–127.

15. Арешонков В. В. Організація проведення техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 6. С. 88–93.

16. Арешонков В. В. До питання технології проведення техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 195–201.

17. Арешонков В. В. Різновиди техніко-криміналістичних досліджень у теорії та практиці розслідування злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 292–297.

18. Арешонков В. В. До питання структури техніко-криміналістичних досліджень. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 15. С. 141–148.

19. Арешонков В. В. Класифікація техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 44. С. 134–138.

20. Арешонков В. В. Технічне забезпечення техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 88. С. 3–10.

Публікації в наукових виданнях іноземних держав

1. Арешонков В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку мовного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 6-2. Р. 7–12.

2. Арешонков В. В. Спеціалізація та безперервність як чинники ефективності технології техніко-криміналістичних досліджень. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6–3. Vol. 1. Р. 13–19.

3. Арешонков В. В. Объекты технико-криминалистических исследований в расследовании преступлений: виды и последствия расширения для теории и практики. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 348–354.

4. Арешонков В. В. Завдання техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *KELM*. 2020. № 3. С. 91–96.

Праці апробаційного характеру

1. Арешонков В. В. Окремі питання удосконалення норм нового КПК України щодо участі експерта в кримінальному провадженні. *Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 квіт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 80–84.

2. Арешонков В. В. До питання щодо законодавчого закріплення змісту висновку експерта у кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 18–19 квіт. 2013 р.). Київ, 2013. С. 20–23.

3. Арешонков В. В. Правова регламентація обов'язків експерта у кримінальному провадженні. *Перспективи розвитку діяльності органів досудового розслідування: процесуальний та організаційний аспекти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 29 квіт. 2013 р.). Луганськ, 2013. С. 82–86.

4. Арешонков В. В. Загальні положення судової експертизи в новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Проблемні питання судової експертизи*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2013. С. 25–28.

5. Арешонков В. В. К вопросу о совершенствовании некоторых общих положений судебной экспертизы в уголовном производстве. *Совершенствование правового регулирования и механизмов функционирования системы противодействия преступности*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 18–19 окт. 2013 р.). Минск, 2013. С. 124–127.

6. Арешонков В. В. Інститут «техніків-криміналістів» як один із напрямів реформування Експертної служби МВС України. *Реформування органів внутрішніх справ: проблеми та перспективи (вітчизняний і зарубіжний досвід)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 28–29 берез. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 15–17.

7. Арешонков В. В. Проблеми організації проведення криміналістичних експертиз державними спеціалізованими установами. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі*: зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 10 квіт. 2014 р.). Житомир, 2014. С. 250–252.

8. Арешонков В. В. Повторні та додаткові експертизи у кримінальному провадженні: проблеми правової регламентації. *Актуальні проблеми розслідування злочинів*: зб. наук. пр. за матеріалами третьої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 лип. 2014 р.). Київ, 2014. С. 127–129.

9. Арешонков В. В. Окремі проблеми призначення та проведення комплексних (криміналістичних та інших) експертиз під час розслідування злочинів. *Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, 23 січ. 2015 р.). Київ, 2015. С. 55–57.

10. Арешонков В. В. Інформаційні технології у криміналістичних дослідженнях: сучасний стан та перспективи подальшого впровадження. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: зб. тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15 квіт. 2016 р.). Хмельницький, 2016. С. 12–16.

11. Арешонков В. В. Типові помилки при проведенні криміналістичних експертиз та окремі шляхи їх попередження. *Теорія і практика судової експертизи*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 11–14.

12. Арешонков В. В. Окремі проблеми створення та функціонування термінів в галузі криміналістичних досліджень. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі*: зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 19 трав. 2016 р.). Житомир, 2016. С. 304–306.

13. Арешонков В. В. Некоторые проблемы правовой регламентации назначения и проведения криминалистических экспертиз в уголовном процессе Украины. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика*: материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (г. Могилев, 20 мая 2016 г.). Могилев, 2016. С. 9–12.

14. Арешонков В. В. Методики криміналістичних експертиз: визначення загальної проблематики. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ, 2016. С. 189–191.

15. Арешонков В. В. Передумови виникнення та становлення криміналістичних досліджень. *Актуальні питання експертно-криміналістичного*

забезпечення правоохоронної діяльності: зб. матеріалів конф. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 28–31.

16. Арешонков В. В. Процесуальні проблеми призначення та проведення комплексних криміналістичних експертиз. *Теоретичні і практичні проблеми досудового розслідування в кримінальному процесі України*: матеріали наук. конф. (м. Київ, 16 груд. 2016 р.). Київ, 2016. С. 5–8.

17. Арешонков В. В. Питання співвідношення категорій «криміналістичні дослідження» та «спеціальні знання». *Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики*: тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 груд. 2016 р.). Харків, 2016. С. 12–15.

18. Арешонков В. В. Предварительные криминалистические исследования на месте происшествия: возможности и проблематика. *Аубакировские чтения*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Алматы, 19 февр. 2017 г.). Алматы, 2016. С. 56–58.

19. Арешонков В. В. Перевірка за криміналістичними обліками як один із різновидів криміналістичних досліджень. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 13 квіт. 2017 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 81–84.

20. Арешонков В. В. Сущность и значение языка криминалистических исследований. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика*: сб. материалов II Междунар. заоч. науч. конф. (г. Могилев, 19 мая 2017 г.). Могилев, 2017. С. 24–26.

21. Арешонков В. В. Криміналістичні дослідження із застосуванням спеціальних знань обізнаних осіб як об'єкт наукового вивчення. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтевського (м. Харків, 7–8 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 27–29.

22. Арешонков В. В. Дослідження із залученням обізнаних осіб як окремий різновид криміналістичних досліджень. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 318–319.

23. Арешонков В. В. Щодо конкретизації визначення попередніх досліджень у кримінальних провадженнях. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ – Маріуполь, 2018. С. 27–29.

24. Арешонков В. В. До питання визначення мети попередніх досліджень у розслідуванні злочинів. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Кривий Ріг, 12 квіт. 2018 р.). Кривий Ріг, 2019. С. 124–126.

25. Арешонков В. В. Автоматизована інформаційно-пошукова система «Стрілецька нарізна вогнепальна зброя та патрони до неї»: концепція створення та подальшого використання. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю створення Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 10–11 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 98–100.

26. Арешонков В. В. Особливості використання новітніх інформаційних технологій для вирішення деяких завдань судової балістики. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 37–39.

27. Арешонков В. В. Техніко-криміналістичні дослідження у криміналістиці: поняття та ознаки. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 29–32.

28. Арешонков В. В. Діджиталізація техніко-криміналістичних досліджень як напрям підвищення їх ефективності. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: матеріали міжнар. круглого столу (м. Харків, 12 груд. 2019 р.). Харків, 2019. С. 19–22.

29. Арешонков В. В. Різновиди техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ, 2019. С. 45–47.

30. Арешонков В. В. Суб'єкти техніко-криміналістичних досліджень: поняття, різновиди та правова регламентація. *Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9–10 жовт. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 119–123.

31. Арешонков В. В. Структура техніко-криміналістичних досліджень та проблематика систематизації окремих їх різновидів. *Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 жовт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91–94.

32. Арешонков В. В. Критерії віднесення судових експертиз до криміналістичних. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 95–98.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Криміналістика у питаннях і відповідях: навч. посіб. / А. В. Іщенко та ін. Київ : ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури», 2016. 118 с.

2. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський та ін. 2-ге вид. Київ : Філія вид-та «Право», 2020. 752 с.

3. Судова балістика та суміжні галузі знань : словник / В. В. Арешонков, А. В. Кофанов, Г. А. Кушнір та ін. Київ : Нац.акад.внутр.справ, 2015. 184 с.

4. Пошук, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях щодо наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: метод. рек. / О. М. Стрільців, В. В. Арешонков, В. В. Юсупов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 76 с.

5. Розслідування заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого : метод. рек. / Д. М. Тичина, А. О. Антошук, В. В. Арешонков та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 48 с.

6. Гідрокумулятивний пристрій: пат. 100015 Україна: МПК F 42 D 5/04. № u 2014 09528; заявл. 29.08.2014; опубл. 10.07.2015, Бюл. № 13. 5 с.

7. Пристрій для руйнування вибухонебезпечних предметів у важкодоступних місцях: пат. 110370 Україна: МПК F 42 D 5/04. № u 2016 02859; заявл. 22.03.2016; опубл. 10.10.2016, Бюл. № 19. 5 с.

8. Контейнер для об'єктів біологічного походження: пат. 116198 Україна: МПК B65D 85/00, A61J 1/00. № u 2016 12088; заявл. 29.11.2016; опубл. 10.05.2017, Бюл. № 9. 6 с.

9. Лінійка трафаретна криміналістична для огляду місця події: пат. 35937 Україна: МКПЗ 19-06. № s 2017 01167; заявл. 30.06.2017; опубл. 26.12.2017, Бюл. № 24. 1 с.

10. Шаблон для визначення різновиду патрона до нарізної вогнепальної зброї за стріляною гільзою: пат. 123102 Україна: МПК F42B 5/26, F42B 99/00, G01B 3/30. № a 2018 03613; заявл. 05.04.2018; опубл. 17.02.2021, Бюл. № 7. 5 с.

11. Навчальний фільм «Огляд місця події при розслідуванні крадіжки з квартири з проникненням на об'єкт»: свідоцтво про реєстрацію авторського права на аудіовізуальний твір № 43249 Україна. Заявка № 43342; заяв. 13.02.2012; зареєстр. 13.04.2012.

12. Навчальний фільм «Огляд місця події при розслідуванні крадіжки з транспортного засобу»: свідоцтво про реєстрацію авторського права на аудіовізуальний твір № 43244 Україна. Заявка № 43338; заяв. 13.02.2012; зареєстр. 13.04.2012.

13. Програмний продукт «Мультимедійний підручник “Криміналістика”»: свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 65883 Україна. Заявка № 66228; заяв. 04.04.2016; зареєстр. 06.06.2016.

14. Комп'ютерна програма «Автоматизована інформаційно-пошукова система “Стрілецька нарізна вогнепальна зброя та патрони до неї”» («АПС “Стрілецька нарізна вогнепальна зброя та патрони до неї”»): свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір 80626 Україна. Заявка № 81728; заяв. 02.07.2018; зареєстр. 30.07.2018.

15. Методика розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин: свідоцтво про реєстрацію авторського права на літературно-письмовий твір учбового характеру № 99073 Україна. Заявка № 100212; заяв. 14.07.2020; зареєстр. 14.08.2020.

АНОТАЦІЯ

Арешонков В. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації здійснено аналіз сутності криміналістичних досліджень та на основі ознак, які притаманні дослідженням у галузі криміналістичної техніки як розділу криміналістики, визначено поняття «техніко-криміналістичні дослідження». Також на основі виділених ознак таких досліджень визначено існуючі їх різновиди та надано характеристику. З'ясовано передумови зародження техніко-криміналістичних досліджень, розроблено періодизацію їх розвитку в

Україні. Визначено стан наукового вивчення проблематики, пов'язаної з призначенням та проведенням техніко-криміналістичних досліджень. Окреслено структуру техніко-криміналістичних досліджень, встановлено їх місце в теорії і практиці розслідування злочинів. Охарактеризовано предмет та об'єкт техніко-криміналістичних досліджень, здійснено класифікацію таких досліджень, сформульовано завдання, що вони вирішують. Запропоновано напрями удосконалення суб'єктної складової техніко-криміналістичних досліджень та пропозиції щодо удосконалення їх термінологічного апарату. Визначено рівні й елементи методології техніко-криміналістичних досліджень.

Встановлено недоліки нормативно-правового забезпечення проведення окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень, надано пропозиції з удосконалення правового регулювання таких досліджень, сформульовано поняття інформаційного й технічного забезпечення техніко-криміналістичних досліджень, визначено їх стан та існуючі недоліки, а також надано пропозиції з удосконалення даних складових забезпечення техніко-криміналістичних досліджень. Розглянуто питання удосконалення організації проведення окремих різновидів техніко-криміналістичних досліджень, проблематику використання результатів таких досліджень у розслідуванні злочинів, а також обґрунтовано технологічний підхід до проведення техніко-криміналістичних досліджень.

Ключові слова: криміналістика, криміналістична техніка, спеціальні знання, техніко-криміналістичні дослідження, криміналістичні експертизи, попередні дослідження, судово-експертна діяльність.

АННОТАЦИЯ

Арешонков В. В. Теоретические, правовые и праксеологические основы технико-криминалистических исследований при расследовании преступлений. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

В диссертации осуществлен анализ сущности криминалистических исследований в целом, и на основе признаков, присущих исследованиям в области криминалистической техники как раздела криминалистики, определено понятие «технико-криминалистические исследования». Также на основе выделенных признаков таких исследований определены существующие их разновидности и приведены характеристики основных из них.

Выделены особенности становления и развития отдельных видов технико-криминалистических исследований, обоснованы взаимосвязи таких исследований как при появлении каждого, так и при их дальнейшем развитии. Определено состояние научного изучения проблематики, связанной с назначением и проведением технико-криминалистических исследований. Отмечается, что отдельно в таком смысле категория «технико-криминалистические исследования» на монографическом уровне не рассматривалась. Среди существенных проблем выделено то, что по отдельным направлениям технико-криминалистических

исследований научные разработки проводились еще в 70–80-е годы прошлого века, что негативно отображается на практике проведения таких исследований.

Определены структура технико-криминалистических исследований и их место в теории и практике расследования преступлений. Сделан вывод, что, несмотря на необходимость содержательного раскрытия и выделения технико-криминалистическим исследованиям главного места в теории криминалистической техники, ученые или вообще не упоминают о них в соответствующих дефинициях, или используют только формально, факультативно или недостаточно раскрывают их сущность и значение. Учитывая существенное значение технико-криминалистических исследований, их определяющую роль для теории криминалистической техники и практики досудебного расследования, они должны занимать первое место в понятиях криминалистической техники и содержательно характеризоваться.

Определены предмет и объект технико-криминалистических исследований, раскрыта классификация таких исследований, сформулированы задачи, которые они решают.

Констатировано, что тесная взаимосвязь объектов, конечных задач и методик (методов), четкая последовательность решения промежуточных задач является важным фактором обоснования того, что указанные исследования представляют собой целостную технологию. Терминологический аппарат технико-криминалистических исследований также является одним из системообразующих элементов их технологии, поскольку, несмотря на значительное количество субъектов технико-криминалистических исследований и собственно разновидностей последних, терминология таких исследований является единой независимо от этапа технологии исследования. Кроме того, охарактеризованы субъекты технико-криминалистических исследований, определена существующая проблематика в этой сфере и предложены пути решения проблем. Сформулировано понятие методологии технико-криминалистических исследований, выделено ее уровни, установлена взаимосвязь между ними и важность как для теории криминалистической техники, так и непосредственного исследования объектов.

Раскрыты недостатки нормативно-правового обеспечения проведения отдельных видов технико-криминалистических исследований, приведены рекомендации по совершенствованию действующего законодательства и ведомственных приказов, сформулировано понятие информационного и технического обеспечения технико-криминалистических исследований, определены их состояние и существующие недостатки, а также даны предложения по совершенствованию данных составляющих обеспечения технико-криминалистических исследований.

Рассмотрены вопросы совершенствования организации проведения отдельных видов технико-криминалистических исследований, проблематика использования результатов таких исследований в расследовании преступлений, а также обоснован технологический подход к проведению технико-криминалистических исследований. Сделан вывод, что технико-криминалистические исследования представляют собой целостную технологию, включающую в себя ряд последовательных и взаимосвязанных этапов – поиск следов уголовного преступления, их осмотр и предварительное исследование, проверка по криминалистическим учетам, проведение криминалистических

экспертиз, которые, по сути, являются разновидностями технико-криминалистических исследований. Соблюдением предложенной технологии и выделенных принципов (законность, системность, последовательность, непрерывность, динамичность, компетентность и личная ответственность субъектов) решается основная задача таких исследований – получение в ходе уголовного производства новой информации об обстоятельствах преступления.

Ключевые слова: криминалистика, криминалистическая техника, специальные знания, технико-криминалистические исследования, криминалистические экспертизы, предварительные исследования, судебно-экспертная деятельность.

SUMMARY

Areshonkov V. V. Theoretical, legal and praxeological principles of technical forensic research in the investigation of crimes. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the Doctor of Legal Sciences on a specialty 12.00.09 – criminal process and forensic science; forensic expertise; operative-search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation analyzes the essence of forensic research and on the basis of the features that are inherent in research in the field of forensic technology as a section of forensics, the concept of «technical-forensic research» is defined. Also on the basis of the selected features of such researches their existing varieties are defined and the characteristic is given. The preconditions for the emergence of technical-forensic research have been clarified and the periodization of their development in Ukraine has been developed. The state of scientific study of issues related to the appointment and conduct of technical-forensic research is determined. The structure of technical-forensic research is outlined and their place in the theory and practice of crime investigation is established. The subject and object of technical-forensic research are characterized, the classification of such researches is carried out and the tasks which are solved by them are formulated. The directions of improvement of the subjective component of technical-forensic research and offers on improvement of their terminological apparatus are offered. The levels and elements of the methodology of technical-forensic research are determined.

The shortcomings of regulatory and legal support for certain types of technical-forensic research are identified, proposals are made to improve the legal regulation of such research, the concept of information and technical support of technical-forensic research is formulated, their condition and existing shortcomings are identified, and suggestions for improving these components are provided of technical-forensic research. The issues of improving the organization of certain types of technical-forensic research, the use of the results of such research in the investigation of crimes, as well as substantiated the technological approach to technical-forensic research.

Keywords: forensics, forensic equipment, special knowledge, technical-forensic research, forensic examinations, preliminary research, forensic activity.